

Sosyal Bilgilerde Güncel Çalışmalar

Editör
SELMA Güleç

BİDGE Yayınları

Sosyal Bilgilerde Güncel Çalışmalar

Editör: Doç. Dr. Selma Güleç

ISBN: 978-625-6707-90-0

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2023

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

ÖNSÖZ

Sosyal bilgiler çağın gereklerine uygun etkin birer vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerin kaynaştırıldığı disiplinler arası bir alandır. Sosyal bilgiler aracılığıyla birey önemli bilgi, beceri ve değerleri de kazanılabilmektedir. Bu sayede günlük yaşamla ilgili karşılaştığı sorunlara yönelik etkili çözümler üretebilmektedir. Aynı şekilde bireylere demokratik beceriler kazandırmakta bu sayede bireylerin olumlu tutum ve davranışlar göstermelerinde de yol gösterici olmaktadır. Sosyal bilgiler değerlerini benimsemiş ve bu değerleri yaşam biçimi haline dönüştüren insancıl, çevreye duyarlı ve çözüm odaklı bireylerin çoğalmasına da katkı sağlamaktadır.

Toplumda olumlu davranışların artması ve olumsuz davranışların ortadan kalkması eğitimle mümkün olabilir. Bunu gerçekleştirmenin yollarından biri de okullarda bir öğretim aracı olarak okutulan sosyal bilgiler dersidir. Sosyal bilgiler öğretimi yoluyla bireylerin toplumsal hayata uyum sağlaması, bilgi ve becerilerle donanması önemli bir yere sahiptir. Bir öğretim aracı olarak ders kitapları, öğretim programlarının amaçlarını göz önünde bulundurarak bilgilere sistemli ve düzenli bir biçimde yer vermektedir. Sosyal bilgiler dersi de öğrencilere dünyayı anlama ve etkileşimde bulunma yetilerini kazandırmaktadır. Bu dersin güncel çalışmalarla bütünleşmesi, öğrencilerin bilinçli, sorumluluk sahibi ve çevrelerine duyarlı bireyler olmalarını sağlamak adına büyük önem taşımaktadır. "Sosyal Bilgilerde Güncel Çalışmalar" adlı kitabımız, bu bağlamda önemli konulara odaklanarak sosyal bilgiler eğitimine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Kitabımızın ilk bölümü, "Sürdürülebilir Turizm ve Sosyal Bilgiler Dersine Yansımaları" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, turizmin sürdürülebilirlik ilkeleriyle sosyal bilgiler dersi arasındaki ilişki ele alınarak öğrencilerin çevre bilinci konusundaki farkındalıklarının artırılması hedeflenmektedir. Turizmin sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerinin incelenmesiyle, öğrencilerin dünya vatandaşı olma perspektiflerinin genişleyeceği düşünülmektedir.

İkinci bölümde, "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi" konusuna yer verilmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarının çevre eğitimi bağlamında nasıl bir rol oynadığını anlamının öğrencilerin çevre ile ilgili sorumluluklarını fark etmelerini güçlendireceği düşünülmektedir.

Üçüncü bölümde, "Sosyal Bilgiler Eğitiminde Arkeoloji Konularının Önemi ve Öğretim Yöntemleri" başlığı altında arkeolojinin sosyal bilgiler eğitimine sağladığı zenginlikleri ele almaktadır. Öğrencilerin tarih ve kültürle bağlarını güçlendirmek adına arkeoloji konularının nasıl etkili bir şekilde öğretilbileceği incelenmekte ve bazı öğretim yöntemlerine yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde, "The Impact of Artificial Intelligence in Education: The Use of Chat GPT in Social Studies Education" başlıklı çalışmada yapay zeka ve eğitim arasındaki ilişkiye odaklanılmaktadır. Yapay zeka destekli öğrenme ortamlarının sosyal bilgiler derslerine nasıl entegre edilebileceği, öğrenci başarısı üzerindeki etkileri gibi konular üzerinde durulmuştur.

Bu kitap, sosyal bilgiler öğretmenleri, eğitimciler ve öğrenciler için bir kaynak olma amacını taşımaktadır. Güncel çalışmaları ve pratik uygulamaları içeren bu kitabın sosyal bilgiler eğitimine katkı sağlayarak geleceğin daha bilinçli ve sorumluluk sahibi bireylerinin yetişmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu eserin ortaya çıkmasında çalışmalarıyla katkı sağlayan yazarlara, desteklerini esirgemeyen Bidge Yayıncılık Baş Editörü Dr. Zeynel Karacagil olmak üzere bütün çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız. Sosyal bilgiler eğitimi alanına, öğretmenlere ve öğretmen adaylarına katkı sağlaması temennisiyle....

Saygılarımla.

Editör

Doç. Dr. Selma Güleç

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	5
Sürdürülebilir Turizm ve Sosyal Bilgiler Dersine Yansımaları	7
Ali YALÇIN	7
Selma GÜLEÇ	7
Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi	48
Gamze Maviş DEMİRTAŞ	48
Selma GÜLEÇ	48
Ali YALÇIN	48

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Arkeoloji Konularının Önemi ve Öğretim Yöntemleri	71
Abdullah UĞUR.....	71
The Impact of Artificial Intelligence In Education: The Use of Chatgpt in Social Studies Education.....	91
Fatih PALA	91

BÖLÜM I

Sürdürülebilir Turizm ve Sosyal Bilgiler Dersine Yansımaları

Ali YALÇIN¹
Selma GÜLEÇ²

Giriş

Günümüzün en büyük ve en hızlı büyüyen sosyo-ekonomik sektörlerinden biri olan turizm, ekonominin büyümesinde, uygun meslekler ve iş fırsatlarının yaratılmasında, milyonlarca insanın yoksulluktan kurtulması ve geçim kaynaklarının geliştirilmesinde aktif rol oynar (United Cities and Local Governments Middle East and West Asia Regional Organization [UCLG-MEWA], 2023). Turizm, insanları, fikirleri ve ekonomileri harekete geçirir. Bizi doğrudan diğer insanların hayatlarıyla birleştirir. Turizm önyargıları yok eder, kültürler arasında köprü kurma gücüne sahiptir. Dolayısıyla

¹ Dr.,

² Doçent Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi

turizmin, sürdürülebilir bir şekilde devam etmesi son derece önemlidir. Çünkü sürdürülebilir turizmin ana amacı, turizmin toplumlar, doğal çevre ve kültürel miras üzerinde olumlu bir etki bırakmasını sağlamaktır. Sürdürülebilir turizmin gelişimi, ilgili tüm paydaşların bilinçli katılımının yanı sıra geniş katılım ve fikir birliği sağlamak için güçlü siyasi liderlik de gerektirir. Sürdürülebilir turizme ulaşmak bir süreçtir ve etkilerinin sürekli izlenmesini, gerekli önleyici ve koruyucu tedbirlerin alınmasını gerektirir (The United Nations World Tourism Organization [UNWTO], 2023).

Turizmin topluma etkileri genellikle ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olarak sınıflandırılır. Yerel halk temelinde ekonomiye ilişkin turizm etkileri istihdam olanakları, ekonomik gelişim, yaşam standardının artması, altyapı gelişimi gibi faydalı etkileri üzerinde durulmaktadır (Long, 2012). Türkiye, turizmin arz kaynakları olan doğal, kültürel ve sosyal unsurlardan korumakullanma dengesini göz önünde bulundurarak faydalanmak ve bu unsurları riske atmadan gelişmelerini ve küresel ölçekte tanınmalarını sağlamak amacıyla ulusal sürdürülebilir turizm standartlarını ulusal ve uluslararası paydaşlarla iş birliği halinde geliştirmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı [KTB], 2023).

Sürdürülebilir turizmin gelişmesinde eğitimin rolü vazgeçilmezdir. Özellikle bireylerin turizm sektöründe eğitilmesi ve donanımlı hale gelmesinde uygulanan eğitim programlarının rolü önemlidir. Bu bağlamda sürdürülebilir turizmin gelişmesi ve büyümesinde eğitim önemli bir araç olabilir. Dünyada çevrenin önemi arttıkça sürdürülebilir turizmin önemi daha da ön plana çıkmaktadır. Bilinçsiz yapılaşma, doğa içinde dönüşmeyen, kaybolmayan atıklar çevre kirliliğine neden olduğu gibi iklim değişikliğine hatta canlıların yok olmasına kadar zincirleme bir etki göstermektedir. Bu sebeple bilinçli bir sürdürülebilir turizm politikası yürütmek için eğitim faaliyetlerinin turizm alanında önemini koruduğu görülmektedir. Çünkü sürdürülebilir turizm ve eğitim ile asıl amaçlanan turizmin toplum ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirerek yerel ekonomiye, doğal ve kültürel mirasın korunmasına, bölge halkı ile ziyaretçilerin yaşam

kalitelerinin artmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir (United Nations Development Programme, [UNDP], 2021). Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere bu çalışma, sürdürülebilir turizm ve eğitim kapsamında ele alınmış ve ilgili literatür taraması yardımıyla teorik çerçevesi temellendirilerek ilgili alana katkı sunmayı amaçlamıştır. Bu sebeple sürdürülebilirlik, turizm, eğitim ve sosyal bilgiler dersi isimli bu dört alan, disiplinlerarası bir anlayışla bir araya getirilerek buna bağlı olan faktörler ve konular birbiriyle ilişkilendirilerek tanımlayıcı ve kapsayıcı bazı bilgilerle sunulmuştur.

Sürdürülebilirlik nedir?

Sürdürülebilirlik, temel olarak günümüz insanların ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da karşılayabilme yeteneğini ifade eder. Bu kavram, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları içerir ve bu üç boyut arasında denge kurulmasını amaçlar (Ruckelhouse, 1989). Sürdürülebilirlik, kaynakların etkin ve adil bir şekilde kullanılması, çevrenin korunması, toplumsal refahın artırılması ve ekonomik büyümenin devam etmesini içerir (Bodosca ve Diaconescu, 2015).

Sürdürülebilirlik kavramını daha ayrıntılı olarak açıklayacak olursak:

Çevresel sürdürülebilirlik: Doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını, biyoçeşitliliğin korunmasını, iklim değişikliği ile mücadeleyi ve kirliliğin azaltılmasını içerir. Bu, gezegenimizin ekosistemlerinin ve doğal kaynaklarının gelecek nesiller için korunmasını vurgular (United Nations/The World Tourism Organization [UNWTO], 2023). Sürdürülebilirliğin etkili bir şekilde gerçekleşmesi için tespit edilen sorunların bilinirliğinin artırılması ve sorunlar üzerine doğru stratejiler geliştirmek gerekmektedir. Dolayısıyla tespit edilen problemleri yaşayan toplumlar açısından yerelden küresele bir farkındalık oluşmasının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir (Ar ve Çelik Oğuz, 2017).

Sosyal sürdürülebilirlik: Toplumsal refahın artırılmasını, insan haklarının korunmasını, toplumların eşitlik ve adalet içinde yaşamasını hedefler. Bu boyut, sağlık hizmetleri, eğitim, iş güvencesi ve insanların yaşam kalitesi ile ilgilidir.

Ekonomik sürdürülebilirlik: Bu boyutta ekonomik büyüme ve kalkınmayı sürdürebilir bir şekilde sağlamayı amaçlar. Bu, gelir eşitsizliğini azaltmayı, işletmelerin uzun vadeli kararlar almasını, iş gücüne yatırım yapmayı ve ekonomik döngülerde dengeyi sürdürmeyi içerir. Sürdürülebilir kalkınma insanlığın karşılaştığı çevresel, ekonomik ve sosyal problemlere çözüm arayan politik, hukuksal ve ekonomik çeşitli girişimleri güdülemede kullanılmaktadır (Bebbington, 2000). Ancak sürdürülebilirlik, insanların ve doğanın uzun vadeli iyiliğini gözetirken kısa vadeli çıkarılardan vazgeçmeyi gerektirebilir. Bu, bilinçli kaynak yönetimi, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, çevreye saygılı ürünlerin geliştirilmesi, eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal sorumluluğu kapsamaktadır. Son zamanlarda dünya genelinde sürdürülebilirlik konusunda farkındalık artmakta ve sürdürülebilir uygulamalar yaygınlaşmaktadır, çünkü bu yaklaşım gelecek kuşakların yaşanabilir bir dünya bırakılabilmesi için temel bir gereklilik olarak görülmektedir.

Sürdürülebilirliğin tarihsel kökeni

Sürdürülebilirlik kavramının tarihi oldukça eski bir geçmişe dayanır, ancak modern anlamıyla kullanılması ve geliştirilmesi daha yakın tarihli bir olgudur. Bu bağlamda sürdürülebilirlik tarihi hakkında (UNDP, 2021) kısa bir bilgi vermenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Eski uygarlıklar ve sürdürülebilirlik (M.Ö. ilk çağlar): Antik uygarlıklar, çevresel kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmışlardır. Örneğin, Mısır'da Nil Nehri'nin sularını tarım alanlarını sulamak için düzenli olarak kullanmışlardır. Mezopotamya uygarlıkları Fırat ve Dicle nehirlerinin kenarlarında tarım alanlarını sulamak için düzenli bir sulama sistemi

kurmuşlardır. Hatta Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının yaptığı su kanalları günümüzde bile kullanılmaktadır. Aynı zamanda Çin'de tarım yöntemlerinin geliştirilmesi gibi sürdürülebilir uygulamalara da sahiptiler.

Sanayi Devrimi ve çevresel sorunlar (18. ve 19. Yüzyıl): Sanayi Devrimi, endüstriyel üretimin artması ve doğal kaynakların hızla tükenmesine yol açtı. Bu dönemde çevresel sorunlar, özellikle hava ve su kirliliği, büyük bir endişe kaynağı haline geldi. Bu durum sürdürülebilirliği zorunlu kılmaktadır (UNDP, 2021).

Modern çevre hareketi (20. Yüzyıl): 20. yüzyılın ortalarında, çevre sorunlarına dikkat çeken modern çevre hareketi yükseldi. Rachel Carson'ın "*Sessiz bahar*" adlı kitabı, çevresel sorunlara odaklanan önemli bir çalışma olarak kabul edilir. Bu hareket, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını savundu (Bazyar, 2014).

Birleşmiş Milletler ve Sürdürülebilir Kalkınma (20. Yüzyıl): 1972'de Birleşmiş Milletler, Stockholm'de düzenlenen İnsan Çevresi Konferansı'na ev sahipliği yaptı. Bu konferans, çevresel sorunlara dikkat çekti. Daha sonra 1987'de Brundtland Raporu, "Sürdürülebilir Kalkınma" terimini tanıttı ve bu terim Birleşmiş Milletlerde önemli bir kavram haline geldi (Çakılcıoğlu, 2013). 1992'de Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde gerçekleşen Dünya Zirvesi, sürdürülebilir kalkınma konusunda küresel bir anlaşma olan Agenda 21'i kabul etti. Bu anlaşma, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerini teşvik etmektedir (Bazyar, 2014). 21. yüzyılda, sürdürülebilirlik konuları genellikle iklim değişikliği ile ilgilidir. Paris Anlaşması gibi uluslararası anlaşmalar, sera gazı emisyonlarını azaltma ve iklim değişikliği ile mücadele için sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesini kapsamaktadır. Sürdürülebilirlik tarihi, çevresel ve sosyal sorunlara odaklanarak ve sürdürülebilir uygulamaları teşvik ederek sürekli değişmektedir. Bu tarih, insanlığın doğal kaynakları daha bilinçli ve sürdürülebilir bir şekilde kullanma yolunda attığı adımları yansıtmaktadır.

Sürdürülebilir turizm

Sürdürülebilir turizm, turizmin doğal ve kültürel kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmasını ve gelecek nesiller için korumasını amaçlayan bir turizm yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerine dayanır ve turizm endüstrisinin olumsuz etkilerini en aza indirmeyi hedefler. Sürdürülebilir turizmin ana amacı, turizmin toplumlar, doğal çevre ve kültürel miras üzerinde olumlu bir etkisi olmasını sağlamaktır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü 2023 Turizm Raporuna göre dünyada gayri safi milli gelirin bir kısmı turizmden elde edilen gelir oluşturmaktadır (UNWTO, 2023). Ayrıca turizmin yaratmış olduğu doğrudan ve dolaylı istihdam da dikkate alındığında dünya üzerinde her on bir işten biri turizm ile ilişkilidir. Turizm birçok bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına yardımcı olurken gelir ve istihdam yaratır (Mirsanjari, 2012). Sürdürülebilir turizm geliştirme kılavuzları ve yönetim uygulamaları, kitle turizmi ve çeşitli turizm segmentleri de dahil olmak üzere her tür destinasyondaki tüm turizm türleri için geçerlidir. Sürdürülebilirlik ilkeleri turizmin gelişiminin çevresel, ekonomik ve sosyokültürel yönlerine atıfta bulunur ve uygun bir denge uzun vadeli sürdürülebilirliği garanti altına almak için bu üç boyut arasında kurulmalıdır. (UNWTO, 2023). Dolayısıyla, sürdürülebilir turizmde şunları yapmak önemlidir:

1. Turizm gelişiminde kilit bir unsur olan çevresel kaynakların en iyi şekilde kullanılması, temel ekolojik süreçlerin sürdürülmesi ve doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olunması

2. Ev sahibi toplulukların sosyokültürel özgünlüğüne saygı duymak, yerleşik ve yaşayan kültürel miraslarını korumak ve geleneksel değerler ile kültürlerarası anlayış ve hoşgörüyü katkıda bulunmak

3. Tüm paydaşlara sosyoekonomik faydalar sağlayan, uygulanabilir, uzun vadeli ekonomik faaliyetlerin sağlanması istikrarlı istihdam ve gelir getirici fırsatlar ve ev sahibi için sosyal hizmetler de dahil olmak üzere adil bir şekilde dağıtılması ve

yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktır. Sürdürülebilir turizm gelişimi, ilgili tüm paydaşların bilinçli katılımının yanı sıra geniş katılım ve fikir birliği sağlamak için güçlü siyasi liderlikte gerektirir. Sürdürülebilir turizme ulaşmak sürekli bir süreçtir ve etkilerinin sürekli izlenmesini, gerekli önleyici ve koruyucu tedbirlerin alınmasını gerektirir. Ayrıca gerektiğinde düzeltici önlemler alınmalıdır (UNWTO, 2005; UNWTO, 2023).

Sürdürülebilir turizmin temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir (UNWTO, 2023):

Doğal kaynakların korunması: Sürdürülebilir turizm, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını hedeflemektedir. Bu durum, ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin korunmasını içerir.

Çevresel duyarlılık: Sürdürülebilir turizm, çevresel etkileri minimize etmeyi ve çevresel sorunlara duyarlı olmayı vurgular. Enerji tasarrufu, su kullanımının etkinliği ve atık yönetimi gibi konular bu çerçevede önemlidir.

Kültürel ve sosyal duyarlılık: Sürdürülebilir turizm, yerel kültürleri ve toplumları saygı ve duyarlılıkla ele alır. Yerel halkın katılımını ve faydalanmasını teşvik etmektedir.

Ekonomik kalkınma: Sürdürülebilir turizm, yerel ekonomileri desteklemeyi amaçlar. Turizm faaliyetleri yerel iş olanakları yaratmalı ve yerel halkın gelirini artırmalıdır.

Eğitim ve farkındalık: Sürdürülebilir turizm, hem turistlere hem de yerel topluluklara çevresel ve kültürel konularda eğitim verme fırsatları sunar. Bu durum, bilinçli turistlerin yetiştirilmesine yardımcı olur.

Küçük ölçekli ve yerel turizm: Sürdürülebilir turizm, büyük turistik alanlara odaklanmak yerine küçük ölçekli ve yerel turizmi teşvik eder. Bu, doğal ve kültürel değerleri daha iyi koruma olanağı sunabilir.

Koruma alanları ve doğa yolu: Sürdürülebilir turizm, koruma alanlarının ve doğa yollarının geliştirilmesine ve korunmasına katkıda bulunur.

Sürdürülebilir turizm, turizmin toplumsal ve ekolojik maliyetlerini minimize etmeyi ve insanların ve doğanın uzun vadeli refahını sağlamayı amaçlar. Bu yaklaşım, turizmin sadece ekonomik faydalarını değil, aynı zamanda çevresel ve kültürel değerleri de göz önünde bulundurarak daha sürdürülebilir hale getirir.

Sürdürülebilir turizm ve eğitim

Sürdürülebilir turizm ve eğitim arasındaki ilişki oldukça önemlidir, çünkü sürdürülebilir turizm, turizm sektörünün olumsuz etkilerini en aza indirmeyi ve doğal kaynakları korumayı hedeflerken, eğitim ise bu amaçları destekleyen bir araç olarak kullanılabilir. Turizmde kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri de kültür ve eğitimidir (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO], 2006). Sürdürülebilir turizm ve eğitimin birçok ortak yönü vardır. Hatta bunlar, şu konular etrafında bir araya (Birleşmiş Milletler Çevre Programı [UNEP], 2005), gelebilmektedir.

Çevre eğitimi konusu: Sürdürülebilir turizm, doğal kaynakların ve ekosistemlerin korunmasını vurgular. Eğitim, turistlere ve yerel halka çevresel bilinç kazandırmak için kullanılabilir. Bu, doğal çevrenin önemi, sürdürülebilirlik uygulamaları ve ekosistem koruma stratejileri hakkındaki eğitimleri içerebilir.

Kültürel ve tarihi eğitim: Sürdürülebilir turizm aynı zamanda kültürel mirasın korunmasını önemser. Eğitim, yerel kültürlerin ve tarihi mekânların turistlere tanıtılmasını ve değerini anlatmayı hedefleyebilir. Böylece yerel halkın kültürel değerlerini gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olabilir.

Yerel toplulukların eğitimi: Sürdürülebilir turizm, yerel toplulukları turizmle bütünleştirmeyi amaçlar. Eğitim, yerel halkın turizme nasıl katkı sağlayabileceği konusunda ona rehberlik edebilir.

Yerel girişimcilik, el sanatları üretimi ve turistik hizmetlerde eğitim, bu noktada önemlidir.

Turizm eğitimi: Turizm sektöründe çalışanlar için eğitim, sürdürülebilir turizmin uygulanmasına yardımcı olabilir. Bu durum, otel işletmecilerinden rehberlere kadar turizm profesyonellerinin çevresel ve kültürel hassasiyetle hizmet vermesini sağlar.

Öğrencilere yönelik eğitim: Okullar ve üniversiteler, sürdürülebilir turizm konularında eğitim programları sunabilir. Bu, geleceğin liderlerini, turistleri ve yerel toplulukları sürdürülebilirlik konularında bilinçli ve sorumlu hale getirebilir. Bu tür programlar, çevresel ve sosyal sorumluluk konularına odaklanabilir. Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi sürdürülebilir turizm ve eğitim, birbirini destekler ve turizm endüstrisinin daha sürdürülebilir hale gelmesine yardımcı olur. Eğitim, turizmin olumsuz etkilerini en aza indirmek ve doğal, kültürel ve sosyal değerleri korumak için gereken bilinç ve sorumluluğun geliştirilmesine katkıda bulunur.

Türkiye’de turizm eğitimi veren okulların daha çok yükseköğretim düzeyinde yoğunlaştığı söylenebilir. Ayrıca bu durumun beraberinde bazı sorunları ortaya çıkarttığı görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde ise turizm eğitimi veren kurumlarda genellikle kurslar ve ortaöğretim düzeyinde turizm eğitiminin yoğunlaştığı görülmektedir (Ehtiyar ve Üngüren, 2008). Bu bağlamda turizm eğitimi veren kurumlar hem turizm işletmelerinin ihtiyacı olan pek çok hizmeti sağlayabilecek hem ara insan gücü olarak tanımlanan orta kademe işgücünü hem de turizmle ilgili kamu ve özel sektör kurumlarına yönetici, araştırmacı ve planlayıcı üst kademe insan gücünü yetiştirmelidir (Avcıkurt ve Karaman, 2002).

Sürdürülebilirlik ve turizmin önemi

Sürdürülebilirlik ve turizmin önemi, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları kapsamında ele alınabilir. Yerel halk temelinde ekonomiye ilişkin turizm etkileri istihdam olanakları, ekonomik gelişim, yaşam standardının artması, altyapı gelişimi gibi pozitif etkilerin yanı sıra enflasyon, ekonomik istikrarsızlık, sezonluk geçici

istihdam, vergi yükü, gibi negatif etkiler de barındırmaktadır (Ar ve Çelik Uğuz, 2017). Bu durumda sürdürülebilirliğin; çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla önemini açıklayan ana noktalar şunlardır:

Çevresel önemi:

Doğal kaynakların korunması sürdürülebilir turizm önemlidir. Çünkü sürdürülebilir turizm, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını vurgular. Bu, ormanlar, denizler, su kaynakları ve biyoçeşitliliği korumayı içerir. Doğal kaynaklar, gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu [WCED], 1987).

Ekosistemin korunması: Sürdürülebilir turizm, hassas ekosistemlerin korunmasına yardımcı olur. Örneğin milli parklar, deniz koruma alanları ve diğer doğal koruma bölgelerinin sürdürülebilir turizmle korunmasına yönelik stratejileri içerir (WCED, 2023).

Çevresel kirlilik azaltılmaktadır: Turizm sektörü, çevresel kirliliğin azaltılmasına katkıda bulunabilir. Sürdürülebilir turizm, atık yönetimi, enerji tasarrufu ve çevresel etkilerin azaltılması için stratejileri teşvik eder.

Ekonomik önemi:

Sürdürülebilir turizm, istihdam ve gelir olanakları yaratması açısından önemlidir. Turizm, birçok ülke için önemli bir ekonomik sektördür. Sürdürülebilir turizm, yerel ekonomilere önemli bir istihdam kaynağı ve gelir kaynağı sağlar. Yerel işletmeler, turistik alanlarda sürdürülebilir bir şekilde büyüme fırsatı sunabilir (WCED, 2023).

Yatırım ve altyapı geliştirme: Sürdürülebilir turizm, altyapının geliştirilmesi ve turistik bölgelerin çekiciliğinin artırılması için yatırımları teşvik eder. Bu faaliyetler aracılığıyla yerel halkın yaşam koşullarını iyileştirilebilir.

Kültürel ve tarihi mirasın değerlendirilmesi: Turizm, kültürel ve tarihi mirası korurken aynı zamanda ekonomik fayda sağlayabilir. Turistler, müzeleri, tarihi siteleri ve geleneksel el sanatlarını ziyaret ederek kültürel ve tarihi değerlere katkı sağlar (WCED, 2023).

Sosyal önemi:

Toplumsal refahın artırılması: sürdürülebilir turizm, yerel toplulukların refahını artırabilir. İstihdam, yerel halkın gelirini artırır ve yaşam standartlarını yükseltir (WCED, 2023).

Eğitim ve farkındalık sağlar: Turizm, insanlara farklı kültürleri ve doğal çevreyi tanıma fırsatı sunar. Sürdürülebilir turizm, çevresel ve kültürel konularda eğitim vererek turistlerin bilinçli ve sorumlu davranmasına katkı sağlayabilir.

Yerel topluluklara katılımı teşvik etmek: Sürdürülebilir turizm, yerel toplulukların turizm planlama ve yönetimine katılımını teşvik eder. Turizmin yerel ihtiyaçlara daha iyi uyarlanmasına yardımcı olabilir. Sonuç olarak, sürdürülebilirlik ve turizmin birleşimi, ekonomik büyümeyi, doğal kaynakların korunmasını ve toplumsal refahın artırılmasını hedefler. Sürdürülebilir turizm, turizmin sadece ekonomik faydalarını değil, aynı zamanda çevresel ve kültürel değerleri de göz önünde bulundurarak daha dengeli ve uzun vadeli bir yaklaşım sunar (WCED, 2023).

Sürdürülebilir turizm ve çevre eğitimi

Sürdürülebilir turizm ve çevre eğitimi arasındaki ilişki oldukça güçlüdür. Çevre eğitimi, sürdürülebilir turizmin temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilir. Çünkü turizmin çevresel etkilerini anlamak ve en aza indirmek için bilinçli bir turist ve yerel toplumu yetiştirmeyi amaçlar. Sürdürülebilir turizm ve çevre eğitimi arasındaki bağlantıya bakıldığında; turistlerin bilinçlendirilmesine destek olur, turistlere çevresel hassasiyet kazandırır, bu sayede doğal çevre ve ekosistemlerin korunmasının neden önemli olduğunu anlarlar.

Çevre eğitimi, turistlere destinasyonlarının doğal ve kültürel değerlerini tanıtır. Bu, turistlerin bu değerlere daha fazla saygı göstermelerini ve koruma çabalarına katkıda bulunmalarını sağlar. Turistik faaliyetler, eğitim araçları olarak kullanılabilir. Bazı turistik faaliyetler, çevre eğitimi için etkili araçlar olabilir. Doğa yürüyüşleri, doğa rehberlik turları ve ziyaretçi merkezleri, turistlere doğal çevreyi daha iyi anlama fırsatı sunar. Çevresel sorunların farkındalığını artırabilir. Çevre eğitimi, turistlere çevresel sorunlar hakkında bilgi verir. İklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve su kaynakları yönetimi gibi konular, turistlerin bu sorunlar hakkında bilinçlenmesine yardımcı olur (WCED, 2023).

Çevre eğitimi konusunda çocuklar, gençler, yerel halk ve turizm çalışanları için eğitimler düzenlenebilir. Örneğin çevre eğitimi konusunda şu başlıklar kapsamında eğitimler sunulmuştur:

Çocuklar ve gençler için eğitim: Okullarda veya özel eğitim programlarında, çevre eğitimi genç nesilleri sürdürülebilirlik konularında eğitir. Böylece geleceğin turistlerinin daha bilinçli ve sorumlu olmalarına yardımcı olur.

Yerel halkın eğitimi: Sürdürülebilir turizmin bir parçası olarak, yerel topluluklara yönelik eğitim programları da geliştirilebilir. Bu, yerel halkın turizmin çevresel etkilerini anlamalarına ve doğal kaynakları koruma çabalarına katılmalarına yardımcı olabilir.

Turizm endüstrisi için eğitim: Çevre eğitimi, turizm sektöründe çalışanlar için de önemlidir. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmeler, çalışanlarına çevresel sorunlar hakkında eğitim vererek sürdürülebilir turizmi teşvik edebilir. Genel itibarıyla çevre eğitimi, sürdürülebilir turizmin anahtar bir unsuru olarak, turizmin çevresel etkilerini azaltma ve doğal çevre ile kültürel mirası koruma amacını destekler. Bu eğitim, turistlerin, yerel toplumların ve turizm endüstrisi çalışanlarının daha bilinçli ve sorumlu davranmasına katkı sağlar ve böylece sürdürülebilir turizmin başarısına katkıda bulunabilir.

Doğal çevrenin korunması ve eğitim

Doğal çevrenin korunması ve eğitim arasındaki ilişki oldukça güçlüdür. Eğitim, insanların doğal çevreyi anlamalarını ve korumalarını sağlar. Doğal çevrenin korunması ve eğitim arasındaki bağlantının neden önemli olduğunu Şu baŐlıklarla (UNESCO, 2023), izah etmek mümkündür.

Bilinç ve farkındalık oluŐturması: Eğitim, insanlara doğal çevrenin değerini, önemini ve hassasiyetini anlatır. Bu, insanların evre konularına karşı duyarlı hale gelmelerini sağlar.

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı: Eğitim, doğal kaynakların etkin ve sürdürülebilir bir Şekilde kullanılmasını ğretir. İnsanlar, su, enerji, toprak ve ormanlar gibi kaynakların korunmasına daha fazla önem verirler.

Ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin korunması: Eğitim, ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin korunmasının neden ve nasıl yapılacağına dair bilgi sunar. Bu, habitatların ve türlerin korunmasını teşvik eder.

İklim değişikliği ve sürdürülebilirlik: Eğitim, iklim değişikliği konularını ele alır ve insanların sürdürülebilirlik ilkesine dayalı yaşam tarzlarına geçmelerine yardımcı olur. Eğitilen insanlar, iklim değişikliği ile mücadelede daha bilinçli ve etkili hale gelirler.

Atık yönetimi ve geri dönüşüm: Eğitim, atık yönetimi, geri dönüşüm ve atık azaltma konularını ele alır. Bu, insanların çöpleri nasıl etkili bir Şekilde yönetebileceğini ve kaynakları nasıl daha verimli kullanabileceğini ğretir.

Koruma ve rehabilitasyon çalışmalarına katılım: Eğitim, doğal evre koruma projelerine ve evre gönüllü çalışmalarına katılımı teşvik eder. Toplumun evresel sorunları çözme konusundaki aktif rolünü artırır.

Yerel toplulukların eğitimi: Eğitim, yerel toplulukların doğal kaynakları ve çevresel tehditleri anlamalarına yardımcı olur. Bu, yerel halkın doğal çevreyi daha iyi korumasına katkıda bulunur.

Çocukların ve gençlerin eğitimi: Okullarda ve öğrenim merkezlerinde çevre eğitimi, çocukların ve gençlerin çevre bilincini erken yaşlardan itibaren geliştirmelerine yardımcı olur.

Çevresel bilinçli kararlar alma: Eğitilen bireyler, günlük yaşamlarında ve iş hayatlarında çevresel bilinçli kararlar alabilirler. Bu, kaynakları korumak ve sürdürülebilir bir gelecek için katkıda bulunmak anlamına gelir. Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere doğal çevrenin korunması ve eğitim, gezegenimizin geleceği için hayati öneme sahiptir. Çünkü eğitim, insanların çevresel sorumluluklarını anlamalarına ve harekete geçmelerine yardımcı olarak, doğal çevrenin sürdürülebilirliği ve gelecek nesillerin yaşam kalitesinin korunmasına katkıda bulunur (UNESCO, 2023).

Sürdürülebilir turizmde iklim değişikliği eğitimi

İklim değişikliği eğitimi, iklim değişikliği hakkında bilinç oluşturmayı, insanların bu sorunla ilgili daha fazla anlayışa sahip olmalarını ve çevresel sorumluluk almalarını amaçlar. İklim değişikliği eğitimi, bireylerin, toplumların ve kurumların iklim değişikliği ile mücadelede etkili olmalarına yardımcı olur (Kaya, 2022). İklimin değişmesi, turizm sektörünü de etkiler. Bu sebeple turizm için iklim değişikliği eğitimi gereklidir.

İklim değişikliği eğitimi ile ilgili faktörler:

Bilimsel temeller: İklim değişikliği eğitimi, iklim bilimlerinin temel kavramlarını ve iklim değişikliğinin nedenlerini anlatır. Bu, insanların iklim değişikliği hakkında sağlam bir bilimsel anlayış geliştirmelerine yardımcı olur. (Kaya, 2022).

İklimin etkileri: Eğitim, iklim değişikliğinin dünya üzerindeki etkilerini açıklar. Bunlar arasında artan sıcaklıklar, deniz seviyelerinin yükselmesi, ekstrem hava olayları ve biyoçeşitliliğin kaybı gibi konular yer alır. (Kaya, 2022).

Sosyal ve ekonomik etkileri: İklim değişikliği eğitimi, bu sorunun insanların günlük yaşamları, ekonomi ve toplumlar

üzerindeki etkilerini anlatır. İş kayıpları, gıda güvencesi sorunları ve göç gibi sosyal ve ekonomik sonuçları ele alır.

Sürdürülebilirlik ve dönüşüm: Eğitim, sürdürülebilirlik ilkesini tanıtır ve iklim değişikliği ile mücadele için dönüşümün gerekliliğini vurgular. Örneğin, sürdürülebilir enerji, sürdürülebilir ulaşım ve sürdürülebilir tarım gibi konuları ele alır.

Mücadele stratejileri: İklim değişikliği ile mücadelede kullanılan stratejileri anlatır. Bu, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, sera gazı azaltma ve karbon ayak izi azaltma gibi konuları içerir.

Yerel inisiyatifler ve politika: Eğitim, yerel toplulukların ve hükümetlerin iklim değişikliği ile mücadelede nasıl etkili olabileceğini gösterir. İklim politikaları ve yeşil inisiyatifler hakkında önemli bilgiler sunar.

İklim değişikliği eğitiminin önemi:

İklim değişikliği eğitimi, insanların iklim değişikliği hakkında bilinçlenmelerine yardımcı olur. İnsanların iklim sorunlarına karşı duyarlı olmalarını sağlar. İklim değişikliği eğitimi, toplumun iklim politikalarına ve dönüşüme destek vermesini teşvik eder. Bilinçli bir toplum oluşturur. Hükümetleri ve işletmeleri iklim değişikliği ile mücadelede daha fazla sorumluluk almaya yardımcı olur. Ayrıca iklim değişikliği konusunda daha etkili kararlar almaya çalışır. İklim değişikliği eğitimi, bireylerin ve karar vericilerin daha bilinçli ve etkili kararlar almasını sağlar. Böylece sürdürülebilirlik ilkesine dayalı politika ve uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunur. (Kaya, 2022).

Eğitim, yerel toplulukların iklim projelerine ve çevresel girişimlere katılımını artırır. İnsanlar, çevresel sorunların çözümünde daha aktif bir rol oynarlar. Gelecekteki nesiller için sorumluluk bilinci kazandırır. İklim değişikliği eğitimi, gelecek nesillerin doğal çevreyi koruma sorumluluğunu anlamalarına yardımcı olur. Sonuç olarak, iklim değişikliği eğitimi, iklim

değişikliği ile mücadelede etkili bir araçtır. İnsanları iklim değişikliği hakkında bilinçlendirmek ve harekete geçirmek, daha sürdürülebilir bir geleceğe katkı sağlar ve gezegenimizin uzun vadeli sağlığı için kritik bir öneme sahiptir.

Kültürel miras ve sosyal sürdürülebilirlik eğitimi

Kültürün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik olarak UNESCO tarafından hazırlanan sözleşmelerin ilki doğal ve kültürel dünya mirasının korunması sözleşmesi (1972) olmuştur. Avrupa Konseyi tarafından 2005 yılında hazırlanan ve Portekiz'in Faro şehrinde imzalandığı için Faro Raporu olarak da bilinen "Toplum için kültürel mirasın değeri çerçeve sözleşmesi"dir (Kurt, 2023). Bu çerçevede tanımlanabilen Somut olmayan kültürel miras: Toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur (UNESCO, 2006).

Kültürel miras ve sosyal sürdürülebilirlik eğitimi, kültürel değerlerin korunmasını ve toplumların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını amaçlar. Bu eğitim, yerel toplulukların kendi kültürel miraslarına saygı duymalarını, sürdürülebilirlikle uyumlu yaşam biçimlerini benimsemelerini ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmelerini hedeflemektedir (UNESCO, 2023).

Kültürel miras ve sosyal sürdürülebilirlik eğitiminin temel bileşenleri ve önemini belirten literatür bilgisi mevcuttur. Bu çalışmaların ortak noktasından hareketle eğitim, kültürel mirasın değerini ve önemini vurgular. Bu, yerel gelenekler, ritüeller, el sanatları, dil ve tarih gibi kültürel öğeleri içermektedir. Eğitim, kültürel mirasın korunması ve restorasyonunun nasıl yapılacağına

dair önemli bilgiler sunar. Özellikle tarihi binaların korunması, geleneksel el sanatlarının yeniden canlandırılması ve dilin sürdürülmesi gibi konuları içerir (Kurt, 2023).

Sosyal sürdürülebilirlik eğitimi, toplumlar arasında adalet ve eşitliği önemsemektedir. Eğitim, kültürel mirasın ve sürdürülebilir kalkınmanın tüm toplum üyeleri için fayda sağlamasını vurgular. Eğitim aracılığıyla yerel topluluklara ve turistlere kültürel mirasın değerini anlatılır ve bunu koruma ve saygı gösterme konusunda bilinçli olmaları önerilmektedir. Çünkü eğitim, kültürel mirasın, gelecek nesillere aktarılmasında aktif rol oynar. Ayrıca kültürel mirasın gelecek nesillere nasıl aktarılacağına dair stratejileri geliştirir. Bu stratejiler, geleneksel bilgilerin aktarımı, eğitim programları ve kültürel etkinlikleri kapsamaktadır (UNESCO, 2023).

Kültürel miras ve sosyal sürdürülebilirlik eğitiminin önemi:

Sürdürülebilirlik eğitimi, kültürel mirasın korunmasını sağlar.

Dolayısıyla eğitim, yerel kültürel mirasın korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunur. Kültürel mirasın turizmde kullanılması, turizmin sürdürülebilirliğine destek olur. Bu durumda, turistlerin yerel kültürel mirasa saygı göstermelerini ve yerel ekonomilere katkı sağlamalarını destekler. Sosyal doku ve toplum kimliği, kültürel mirasın korunması, toplum kimliğinin ve bağlarının güçlenmesine yardımcı olur. Sosyal sürdürülebilirlik eğitimi, toplumlar arasında adalet ve eşitliği önemsemektedir ve farklı grupların kültürel mirasa eşit katılımını sağlamaktadır. Bu süreçte turistlerin bilinçlendirilmesi ve turistlerin yerel kültürel mirasa saygı göstermelerini ve etik turizm uygulamalarına katılımlarını desteklemektedir (UNESCO, 2023).

Kültürel miras ve sosyal sürdürülebilirlik eğitimi ve önemi, insanların kendi kültürel değerlerini koruma, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma ve turizm gibi faaliyetlerin sürdürülebilir olmasını sağlama konularında önemli bir rol oynar. Bu eğitim, toplumların, kendi tarihlerini ve kültürel miraslarını gururla

korumalarını ve gelecek nesillere aktarmalarını cesaretlendirmektedir.

Yerel topluluklar ve turizm

Yerel topluluklar ve turizm arasındaki ilişki oldukça önemlidir. Turizm, birçok bölge ve yerel topluluğun ekonomik büyüme ve kalkınması için önemli bir fırsat sunarken, yerel topluluklar da turizm sektörünün gelişmesine katkıda bulunur. Ancak bu ilişki, iyi yönetilmediğinde sorunlara yol açabilir. Sürdürülebilir turizmin önemli bir ögesi olarak yerel değerlerin korunması, yaşatılması ve tanıtılması da bir gerekliliktir. Ayrıca yerel değerlerin yönetiminin Türkiye’de sürdürülebilir turizm açısından değer yaratacağı ve turist tatminini pozitif yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Gül Uğur, 2015; Çoğalmış, 2019). Yerel topluluklar ve turizm arasında ne tür bir ilişki olduğunu anlamak adına ilgili literatürde şu başlıklar (Gül Uğur, 2015; Çoğalmış, 2019), altında sıralamak mümkündür.

1. Ekonomik fırsatlar sunmakta: Turizm, yerel topluluklar için istihdam fırsatları yaratır. Otelcilik, restoranlar, rehberlik, el sanatları üretimi ve turistik hizmetler, yerel halk için iş imkânları üretir. Turizm, yerel girişimciler ve küçük işletmeler için büyüme olanakları sağlayabilir.

2. Gelir dağılımını dengeler: Turizm, yerel toplulukların gelirini artırabilir. Bu gelir, yerel halkın yaşam standartlarını yükseltebilir. Ancak, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, bazı yerel halkın turizmin getirdiği fırsatlardan yeterince yararlanamamasına neden olabilir.

3. Kültürel ve tarihi mirası koruyabilir: Turizm, yerel kültürel ve tarihi mirasın korunmasına katkı sağlayabilir. Turistler, yerel gelenekleri, el sanatlarını ve tarihi mekânları ziyaret ederek bu mirasa katkıda bulunabilirler. Ancak, kültürel mirasın ticarileştirilmesi, kültürel değerlerin yozlaşmasına neden olabilir.

4. Çevresel etkiler yaratır: Turizm, doğal çevreyi etkileyebilir. Doğa turizmi, koruma alanlarına zarar verebilir ve çevresel kirliliği artırabilir. Bu yüzden sürdürülebilir turizm uygulamaları, doğal kaynakların korunmasını ve çevresel etkilerin azaltılmasını amaçlar.

5. Yerel katkı ve karar alma süreçlerine etki eder: Yerel toplulukların turizmle ilgili karar alma süreçlerine katılımı önemlidir. Yerel halk, turizm politikalarının ve projelerinin geliştirilmesinde etki sahibi olmalıdır. Topluluklar turizmin kendilerine nasıl katkı sağlayabileceğini belirleme fırsatına sahip olması gerekir.

6. Eğitim yoluyla bilinçlendirme yapmak: Yerel halkın turizm konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, turistlerle daha iyi etkileşimde bulunmalarına ve çevresel ve kültürel hassasiyet geliştirmelerine yardımcı olur. Özellikle dil öğretimi konusunda yöreklendirilmeliler.

7. Turistler ve toplum ilişkileri: Turistler ve yerel topluluklar arasındaki ilişkilerin iyi olması önemlidir. Turistlerin yerel kültüre saygı göstermesi ve yerel değerlere zarar vermemesi gerekir.

8. Sürdürülebilirlik: Sürdürülebilir turizm uygulamaları, yerel toplulukların ve doğal çevrenin korunmasına odaklanır.

9. Riskler ve fırsatlar: Turizm sektörü, yerel topluluklar için hem riskler hem de fırsatlar önermektedir. Örneğin, dönemsel turistik talepteki değişiklikler risk oluşturabilirken, düşük sezonlarda dahi turizm hizmetlerini sürdürebilmek için farklı fırsatlar aranabilir. Yerel toplulukların ve turizmin karşılıklı olarak sürdürülebilir bir şekilde bir arada var olabilmesi için yerel katılımın, eğitimin ve iyi yönetimin olması önemlidir. Turizm, yerel topluluklar için kayda değer bir ekonomik fırsat sunabilir, ancak bu fırsatların dengeli bir şekilde yönetilmesi ve yerel değerlere saygı gösterilmesi gereklidir.

Sürdürülebilir turizm uygulamaları ve eğitim

Sürdürülebilir turizm uygulamaları nelerdir? Ve eğitimin bu uygulamaya sürecindeki rolü nedir? Sorularına yanıt bulmak için, turizm sektörünün çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilke ve hedefleri doğrultusunda açıklamanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu uygulamalar ve eğitimler, turistlerin, turizm işletmelerinin ve yerel toplulukların sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemelerini ve uygulamalarını benimser (Satar, 2016). Sürdürülebilir turizm uygulamaları ve eğitiminin ana başlıkları (Satar, 2016; Çoğalmış, 2019), şunlardır:

Sürdürülebilir turizm uygulamaları:

Çevresel koruma sağlanmalıdır. Turizm işletmeleri, doğal kaynakların korunması ve çevresel etkilerin azaltılması için önlemler almalıdır. Örneğin, enerji ve su tasarrufu, atık azaltma, biyoçeşitliliği koruma ve koruma alanlarının yönetimi gibi uygulamaları içerir.

Sürdürülebilir ulaşım desteklenmelidir. Turistler için sürdürülebilir ulaşım seçenekleri artırılmalıdır. Toplu taşıma, bisikletle ulaşım ve elektrikli araçlar gibi çevre dostu alternatif ulaşım seçenekleri artırılmalıdır.

Yerel ürün ve hizmetlerin desteklenmesi gereklidir. Yerel ürünlerin ve el sanatlarının desteklenmesi, yerel ekonominin canlandırılmasına katkı sağlar. Aynı zamanda, turistlere yerel kültürel deneyimler sunar (Çoğalmış, 2019).

Toplumlar, turizm faaliyetlerine katılım sağlamalıdır. Yerel topluluklar turizm planlamasına ve karar alma süreçlerine katılmalıdır. Onların görüşleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.

Turizm uygulamalarında eğitim yoluyla farkındalık yaratılmalıdır. Turistler, turizm işletmeleri ve yerel topluluklar için sürdürülebilir turizm konularında eğitim ve farkındalık programları düzenlenmelidir. Bu programlar, çevresel ve kültürel hassasiyeti

artırmayı amaçlamalıdır. Bu süreçte çocuk ve gençler için eğitim verilmelidir. Özellikle okullarda ve gençlik programlarında sürdürülebilir turizm eğitimi sağlanmalıdır. Genç nesiller, sürdürülebilir turizmin geleceği için kritik öneme sahip olduğunu bilmelidirler.

Sürdürülebilir turizm eğitimi:

Turist eğitimi, turistlere turistik yerlerin çevresel ve kültürel önemi hakkında bilgi veren eğitimlerdir. Turistler, bu süreçte çevreye saygılı ve etik davranışları benimsemeye özendirilir.

Turizm işletmesi eğitimi: Turizm işletmeleri, sürdürülebilir turizm uygulamalarını benimsemek ve yönetmek için eğitilmelidir. Bu eğitimler, işletmelerin çevre dostu ve sosyal sorumluluk bilinciyle çalışmalarına yardımcı olmaktadır.

Yerel toplumun eğitilmesi: Sürdürülebilir turizmin yerel topluluklara etkileri ve faydaları hakkında eğitimler sunulmalıdır. Yerel halk, turizmin sürdürülebilirliği konusunda bilinçli olmalıdır (Çoğalmış, 2019).

Çevre eğitimi: Doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilir turizm arasındaki ilişkiyi anlatan eğitimler, turizmde çevresel sorumluluğu teşvik eder.

Sürdürülebilirlik sertifikasyonları ve sürdürülebilirlik ilkeleri kapsamında eğitimler verilmektedir. Nitekim turizm işletmelerine ve profesyonellere sürdürülebilirlik sertifikaları ve eğitim programları sunulabilir. Ayrıca, sürdürülebilirlik ilkeleri ve en iyi uygulama konularının hangisi olduğu noktasında eğitimler vermektedirler Sürdürülebilir turizm uygulamaları ve eğitimi, turizmin olumlu etkilerini artırırken çevresel ve sosyal sorumluluğun yerine getirilmesine katkıda bulunur. Aynı zamanda, yerel toplulukların, turistlerin ve turizm işletmelerinin daha bilinçli ve sorumlu davranmalarını destekler (Satar, 2016).

Sürdürülebilir turizm sertifikasyonları ve standartları

Sürdürülebilir turizm sertifikasyonları ve standartları, turizm işletmelerinin ve destinasyonların sürdürülebilirlik ilke ve hedeflerini karşılayacak şekilde çalıştıklarını doğrulayan belgelerdir. Bu standartlar ve sertifikasyonlar, turizmin çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini azaltmayı ve sürdürülebilirliği teşvik etmeyi amaçlar (Satar, 2016). Dünya çapında sürdürülebilir turizm sertifikasyonları ve standartlarına birkaç örnek vermek konu açısından destekleyici olabilir (Satar, 2016).

EarthCheck (Yeşil anahtar): EarthCheck, çevresel ve sürdürülebilirlik performansını değerlendiren ve sertifikalandıran bir programdır. Turizm işletmeleri ve destinasyonların enerji ve su tasarrufu, atık yönetimi, çevre koruma ve toplumsal katkılar gibi sürdürülebilirlik kriterlerine uymalarını gerektirir.

Konaklama için yeşil bina sertifikasyonu (Leadership in Energy and Environmental Design for Hospitality): Yeşil bina sertifikasyon programının bir parçasıdır. Turizm işletmeleri, sürdürülebilir bina tasarımı ve işletme uygulamalarını benimseyerek bu sertifikayı alabilirler.

Green Globe (Yeşil küre) Green globe, destinasyonlar ve turizm işletmeleri için sürdürülebilirlik sertifikasyonu sağlar. Sürdürülebilir yönetim, enerji ve su tasarrufu, çevre koruma ve toplumla işbirliği gibi kriterleri içerir (Honey ve Rome, 2001).

Rainforest Alliance (Yağmur ormanı ittifakı) sertifikası: Rainforest Alliance, özellikle doğa turizmi alanında faaliyet gösteren işletmeler için sertifikasyon sağlar. Bu sertifikasyon, biyoçeşitliliğin korunması ve yerel toplulukların kalkınmasını teşvik eder.

Travelife: Tur operatörleri ve oteller için sürdürülebilir turizm sertifikasyonunu sunar. Sosyal sorumluluk, çevresel etkiler ve iş etiği gibi alanlarda belirli kriterlere uymayı gerektirir.

Global sustainable tourism council (GSTC): GSTC, sürdürülebilir turizm standartlarını oluşturan ve belirleyen bir

uluslararası kuruluştur. GSTC onaylı sertifikasyonlar, turizm işletmelerinin ve destinasyonların sürdürülebilirliğe uygunluğunu doğrular.

Bu sertifikasyonlar ve standartlar, turizm işletmelerinin sürdürülebilirlik hedeflerini yerine getirmelerine yardımcı olur ve turistlere sürdürülebilir destinasyonlar ve işletmeler seçme konusunda yardımcı olur. Ayrıca, bu sertifikalar, sektörde sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesine katkıda bulunur ve çevresel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getiren işletmeleri ödüllendirir.

Kamu politikaları ve sürdürülebilir turizm

Kamu politikaları, sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi, yönetilmesi ve uygulanmasında kritik bir rol oynar. Sürdürülebilir turizmin hedefleri doğrultusunda oluşturulan etkili kamu politikaları, turizm sektörünün çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini en aza indirirken yerel toplulukların ve doğal çevrenin korunmasını sağlar. Kamu politikaları ve stratejilerinin (Karadağ, 2016), sürdürülebilir turizm için neden önemli olduğunu şu başlıklar etrafında sıralamak mümkündür.

1. Kamu politikaları, sürdürülebilir turizm standartlarını teşvik edebilir ve bu standartların uygulanmasını zorunlu kılabilir. Bu durum turizm işletmelerinin çevresel ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmesini sağlar.
2. Çevresel koruma ve doğal kaynak yönetimi sağlar. Kamu politikaları, doğal kaynakların korunmasını ve sürdürülebilir yönetimin oluşmasına yönelik çözümler üretir. Bu çözümler sayesinde koruma alanları, ormanlar ve su kaynaklarının sürdürülebilir şekilde kullanılmasını sağlar.
3. Kamu politikaları, yerel toplulukların turizm planlaması ve karar alma süreçlerine katılımını destekler. Böylece yerel toplulukların turizmin etkilerini denetlemelerine ve sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmalarına olanak sağlar.

4. Turizm eğitimi ile farkındalığın artırılması için politikalar üretilir. Kamu politikaları, turizm eğitimi ve bilinçlendirme programlarının geliştirilmesini destekleyebilir. Turistlerin ve turizm profesyonellerinin sürdürülebilirlik konusunda bilinçli olmaları hedeflenir.
5. Çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri, kamu desteğiyle daha hızlı ilerler. Bu nedenle kamu politikaları, turizm işletmelerini çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri oluşturmaya teşvik etmektedir. Böylece kişilerin ve yerel işletmelerin yaptıkları çevresel ve sosyal sorumluluk projeleriyle doğal çevreye ve kültürel mirasa yararlı etkileri sağlanabilir.

Kamu politikalarının uygulanabilir alanları çok çeşitlidir. Bunlar içerisinde, çevresel koruma ve doğal kaynak yönetimi politikaları: bu politikalar, turizm alanlarının doğal kaynakları ve çevresel değerleri koruma ve sürdürülebilir şekilde kullanma konularında rehberlik sağlar. Turizm master planları ki bu planlar, destinasyonların uzun vadeli turizm gelişme stratejilerini belirler ve sürdürülebilirlik ilkelerini içermektedir.

Yerel katılım ve toplum işbirliği politikaları: Bu politikalar, yerel toplulukların turizm kararlarına katılımını sağlayabilir ve turizm işletmeleri ile yerel halk arasında işbirliğini kolaylaştırır. Turist eğitimi ve bilinçlendirme kampanyalarını yürütebilecek politikalar üreterek turistlere turistik yerlerde nasıl etik davranmaları gerektiği hakkında bilgi verilmektedir ve sürdürülebilir turizmin hedeflerine ulaşmada pozitif etkiler sağlar. Turizm işletmeleri için teşvikler ve yaptırımları kapsayan çok sayıda politika mevcuttur. Kamu politikaları, sürdürülebilir turizm uygulamalarını benimseyen işletmelere teşvikler sunabilirken, aynı zamanda sürdürülebilirlik kurallarına uymayan işletmelere yaptırımlar uygulayabilir. Sürdürülebilir turizm, kamu sektörünün, özel sektörün, yerel toplulukların ve sivil toplumun işbirliği ile başarılabilir. Kamu politika ve stratejileri bu işbirliğini teşvik ederken turizmin sürdürülebilirliğini koruma ve turistlerin ve yerel toplumların

çıkarlarını dengede tutma konularında kilit rol oynar (Karadağ, 2016).

Kamu politikaları, sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi, yönetilmesi ve uygulanmasında kritik bir rol oynar. Sürdürülebilir turizmin hedefleri doğrultusunda oluşturulan etkili kamu politikaları, turizm sektörünün çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini en aza indirirken yerel toplulukların ve doğal çevrenin korunmasını sağlar.

Eğitim kurumlarının ve programlarının turizmde rolü

Turizmde eğitim kurumlarının ve programlarının rolü, turizm sektörünün sürdürülebilir ve kaliteli bir şekilde büyümesini ve gelişmesini desteklemek için kritik öneme sahiptir. Bu eğitim kurumları, turizm profesyonellerini yetiştirmek, turizm işletmelerini sürdürülebilir bir şekilde yönetmek için gerekli becerileri kazandırmak ve sektördeki en iyi uygulamaları öğretmek gibi görevleri üstlenirler. Peki, turizmde eğitim kurumlarının ve programlarının rolü neler olabilir? (UNWTO, 2023).

1. Profesyoneller yetiştirmek: Turizmde eğitim kurumları, gelecekteki turizm profesyonellerini yetiştirir. Örneğin turizm işletmelerinde yöneticiler, otelcilik personeli, tur rehberleri, seyahat acenteleri çalışanları ve diğer sektör profesyonellerini kapsamaktadır. Bu kişilerin sektörün ihtiyaçlarını karşılayacak bilgi ve becerilere sahip olmaları önemlidir.
2. Sürdürülebilir turizm eğitimi: Eğitim programları, sürdürülebilir turizmin temel ilkelerini ve uygulamalarını öğretebilir. Özellikle çevresel ve toplumsal sorumluluk bilinci geliştirmeye yardımcı olur ve doğal kaynakların korunmasına yardım eder.
3. Kalite yönetimi ve müşteri hizmetleri: Turizmde eğitim, turizm işletmelerinin kalite yönetimi ve müşteri hizmetleri standartlarını yükseltir. Kalite yönetimi ve müşteri hizmetleri,

turistlerin memnuniyetini artırır ve sektörün itibarını güçlendirir.

4. İşletme yönetimi eğitimi: Turizm işletmelerinin etkili bir şekilde yönetilmesi için gerekli olan işletme yönetimi becerileri, eğitim programları aracılığıyla öğretilir. İşletme sahiplerinin ve yöneticilerinin işlerini daha verimli bir şekilde yönetmelerine yardımcı olur.
5. Kültürel ve tarihi bilgiler: Turizm eğitimi, turistlerin kültürel ve tarihi mirasa saygı göstermeleri için gerekli olan bilgi ve becerileri sağlar. Bu süreçte edinilen bilgiler, turistlerin yerel kültürleri daha iyi anlamalarına katkı sağlar.
6. İnovasyon ve teknoloji kullanımı: Turizmde teknoloji ve inovasyon, önemli bir rol oynar. Eğitim programları, turizm işletmelerinin teknolojiyi etkili bir şekilde kullanmalarını ve inovasyonu teşvik etmelerini öğretir.
7. Araştırma ve geliştirme (ARGE): Turizm eğitim kurumları, sektörle ilgili araştırmaları destekler ve yeni turizm trendlerini keşfeder. Sektörün sürekli olarak gelişmesine katkıda bulunur (Satar, 2016).
8. Sektör işbirliği: Eğitim kurumları, sektörle işbirliği yaparak stajyerlik ve iş fırsatları sağlayabilirler. Böylece öğrencilerin saha deneyimi kazanmalarına ve sektörle bağlantılar kurmalarına yardımcı olur (Satar, 2016).

Turizmde eğitim kurumlarının ve programlarının işbirliği ile sektör, daha sürdürülebilir, etik ve kaliteli bir hizmet sunma konusunda daha hazır hale gelir. Bu eğitim kurumları, turizmin gelişmesine ve toplumların refahına katkıda bulunur. Bu nedenle, sektördeki profesyonellerin ve gelecekteki liderlerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için sürekli olarak güncellenen ve geliştirilen eğitim programlarına ihtiyaç vardır. Dünya genelinde sürdürülebilir turizm ve eğitimle ilgili birçok örnek bulunmaktadır. Bu örnekler, turizmin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak nasıl yönetildiğini ve turizm eğitimi aracılığıyla nasıl

teşvik edildiğini göstermektedir. Dünya genelinde sürdürülebilir turizm ve buna yönelik uygulanan eğitim programlarından bazıları (UNWTO, 2023), şunlardır:

1- Bhutan-Gross National Happiness (GNH) endeksi: Bhutan, ulusal gelir yerine "Brüt Milli Mutluluk" endeksini kullanarak turizmi, sürdürülebilir bir şekilde yönetmektedir. Ülke, çevre koruma, kültürel değerlerin korunması ve toplumun refahına odaklanan bir turizm stratejisi izlemektedir.

2- Norveç-Turist eğitimi: Norveç, turistlere doğal çevrenin korunması ve doğa dostu davranışlar konusunda eğitimler sunmaktadır. Ülkenin hedefi, turistlerin çevreye saygı göstermelerini ve doğal güzellikleri korumalarını hedeflemektedir.

3- Costa Rica-Sürdürülebilir turizm sertifikasyonları: Costa Rica, sürdürülebilir turizm sertifikasyon programları geliştirmiş ve uygulamıştır. Turizm işletmeleri, bu sertifikaları alarak sürdürülebilirlik standartlarına uymayı taahhüt ederler.

4-Antarktika-Kıta anlaşması: Antarktika'da faaliyet gösteren turizm operatörleri, bölgenin hassas çevresini korumak amacıyla kıta anlaşması tarafından belirlenen kurallara uymak zorundadır. Ayrıca, turistlere Antarktika'nın eşsiz doğal güzellikleri ve çevresel önemi hakkında bilgi verilir.

5-Yeni Zelanda-Maori kültürü eğitimi: Yeni Zelanda'da, turistlere Maori kültürü ve gelenekleri hakkında eğitim verilir. Turistlerin yerel kültüre saygı göstermelerini ve Maori topluluğunu tanımalarına olanak tanır.

6-Japonya-çevre eğitimi: Japonya'da turizm işletmeleri, çevre eğitimi programları düzenler. Bu programlar aracılığıyla turistlere doğal çevreyi koruma, enerji tasarrufu ve sürdürülebilirlik hakkında bilgiler verilir.

7-Avustralya-Büyük mercan resifi koruma: Avustralya, büyük mercan resifi'nin korunması ve sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi için önemli adımlar atmıştır. Turistler, resifin hassas

ekosistemine zarar vermemek için çeşitli kurallara uymak zorundadır.

8-İzlanda, sürdürülebilir turizm uygulamalarını desteklemek ve çevresel sorumluluğu teşvik etmek amacıyla çeşitli eğitim programları yürütür. Turistlere doğal çevre ve kültürel hassasiyet konularında bilgi veren turist eğitimleri sunulur.

9-Karayip adası Grenada, sürdürülebilir turizm uygulamalarını benimsemiş ve "Yeşil Şampiyon" programıyla turizm işletmelerine çevresel sertifikalar vermiştir. Ayrıca, yerel halka turizm eğitimi sunmaktadır.

10-Çin-Sürdürülebilir turizm ve yerel katılım: Çin, sürdürülebilir turizmi teşvik etmek için birçok proje yürütür. Özellikle köy turizmi konusunda yerel toplulukları katılıma teşvik etmektedir.

11-Kenya-Doğal kaynakların korunması ve toplum katılımı: Kenya, sürdürülebilir turizm projeleri ile ülkenin doğal kaynaklarını ve vahşi yaşamı korur. Aynı zamanda yerel toplulukları turizm projelerine katılmaya davet etmekte ve gelirlerini artırmalarına yardımcı olmaktadır.

12-UNWTO-Sürdürülebilir turizm eğitim programları: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), sürdürülebilir turizmi teşvik etmek amacıyla dünya çapında bir dizi eğitim programı yürütmektedir. UNWTO, turizm profesyonellerine, yerel topluluklara ve turistlere sürdürülebilir turizmin önemini anlatan kaynaklar sunmaktadır (UNWTO, 2023).

13-Global Sustainable Tourism Council (GSTC)-Sertifikasyon ve Eğitim: GSTC, sürdürülebilir turizm sertifikasyonları ve eğitim programları geliştirir. GSTC onaylı sertifikalar, turizm işletmelerinin sürdürülebilirlik kriterlerine uygunluğunu doğrulayan faaliyetler yürütür (Satar, 2016).

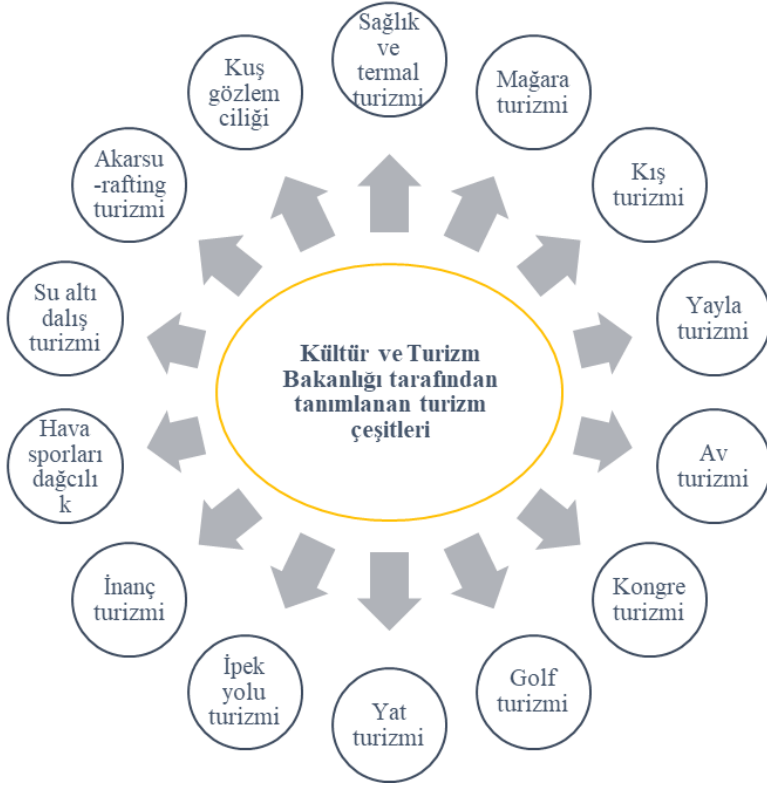
14-Tourism for Tomorrow Awards: Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC) tarafından düzenlenen bu ödüller,

sürdürülebilir turizm uygulamalarını ve projelerini tanımaktadır. Bu ödüller, sürdürülebilir turizmin dünya genelinde teşvik edilmesine katkıda bulunur.

Dünya genelinden sürdürülebilir turizm ve buna yönelik uygulanan eğitim programlarından sunulan bu örnekler, farklı ülkelerin sürdürülebilir turizm ve eğitim alanında nasıl başarılı projeler ve yaklaşımlar geliştirdiğini göstermektedir. Bunlar sadece bazı örneklerdir. Bunların dışında çok sayıda örnek sürdürülebilir turizm ve eğitim uygulamaları mevcuttur. Sürdürülebilir turizm ve eğitim, dünya genelinde çevresel ve sosyal sorumluluğu teşvik etmek ve turizmin gelecekteki nesiller için sürdürülebilir olmasına katkıda bulunmak için önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tanımlanan turizm çeşitleri

Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tanımlanan turizm çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar sürdürülebilir turizm için son derece önemli yerlerdir. Özellikle bu doğal ve kültürel alanların geleceğe taşınmasında sürdürülebilir turizm faaliyetleri desteklenmelidir. Bu turizm çeşitlerinden bazıları (Kültür ve Turizm Bakanlığı [KTB], 2023), şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Turizm çeşitleri

Sağık ve termal turizmi: Zengin ve şifalı termal sulara sahip olan Türkiye, bir kaplıca cennetidir ve nitelikli tesisleriyle şifa arayanları beklemektedir.

Kış turizmi: Yaz-kış üzerinde kar eksik olmayan yüksek dağlarıyla ve bu dağlarda kurulan kayak tesisleriyle Türkiye, önemli bir kış turizm merkezidir.

Yayla turizmi: Kendine has coğrafya ve iklime sahip olan Türkiye'nin zengin yaşama kültürü içindeki yayla yaşantısı önemli bir yer tutar.

Mağara turizmi: Dünyadaki diğer ülkelere göre "mağara cenneti" ülke konumunda olan Türkiye' de yaklaşık 40.000 adet mağara bulunmaktadır.

Av turizmi: Av turizmi Türkiye'nin coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı, avcılığa ve av turizmine ilgi duyanlara önemli bir potansiyel sunar.

Kongre turizmi: Avrupa ve Asya'nın birleştiği bir yerde bulunan Türkiye, toplantı, konferans ve kongreler için önemli bir konumdadır.

Golf turizmi: Türkiye son yıllarda hizmete giren uluslararası nitelikteki golf tesisleri ile dünya golf severlerini bir araya getiren kalite ve prestijin bulunduğu bir merkezdir.

Yat turizmi: Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye, olağanüstü güzelliklere sahip koy ve körfezleri, iyi donanımlı marinalar ile yatçılar için tam bir cennettir.

İpek yolu: Anadolu, Çin' den başlayıp, Orta Asya'yı kat ederek Avrupa' ya uzanan tarihi İpek Yolu'nun en önemli kavşak noktalarından birini oluşturmuştur.

İnanç turizmi: Tarih boyunca gerek çok Tanrılı gerekse tek Tanrılı dinlere ev sahipliği yapan Türkiye, her inançtan insanın görmesi gereken eserlere sahiptir.

Hava sporları: Türkiye, yamaç paraşütü, yelken kanat, planör, paraşüt, balon gibi hava sporları meraklıları için keşfedilmesi gereken bir ülkedir.

Dağcılık: Ülkenin bütün bölgelere dağılmış, farklı yüksekliklerde, zengin flora ve faunaya sahip dağları ile Türkiye, doğa tutkunu, maceracı insanları bekliyor.

Akarsu-rafting turizmi: Ülkenin her yanını sarmış, uzun ve coşkun akan nehirlerle sahip Türkiye, su sporları için ziyaretçilerine önemli bir akarsu turizmi potansiyeli sunmaktadır.

Su altı dalış: Türkiye sularında bulunan önemli batıklar ve su altı mağaraları, dalıcılar tarafından keşfedilmeyi beklemektedir.

Kuş gözlemciliği: Kuş gözlemciliği doğayı kuşların dünyasından tanımayı sağlayan bir gözlem sporudur. Sağlıklı bir çevrenin en iyi göstergesi olan kuşlar her türlü yaşam ortamında bulunurlar. Türkiye'de şimdiye kadar 450 çeşit kuş türü kaydedilmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersi ve Turizm

Sosyal bilgiler dersi doğal ve kültürel mirasın öğretilmesinde önemli bir derstir. Sosyal bilgiler dersi konuları içerisinde yer alan doğal ve tarihi kültürel alanların büyük bir turizm potansiyeline sahip olduğu belirtilmiştir. Akdeniz ve Ege bölgesinde iklimin elverişli olmasından dolayı deniz turizminin geliştiği açıklanmış, ayrıca turistler, bu bölgede tarihi ve doğal alanları ziyaret ederek turizmin gelişmesine ve turizm gelirlerinin artmasına katkı sağlamaktadır (Buket Harut, 2023).

Turizm, farklı kültürleri keşfetme ve tarihi mekanları ziyaret etmek için önemli bir faaliyet türüdür. Turistler, bir ülkenin veya bölgenin sosyal ve tarihi bağlamını anlamak için müzeleri, tarihi siteleri ve diğer önemli noktaları ziyaret etmektedir. Turizm, bir ülkenin ekonomisine önemli katkılar sağlar. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere ekonominin nasıl işlediği, işletmelerin ve sektörlerin nasıl etkileşimde bulunduğu gibi konuları öğretir. Bu bağlamda, turizm sektörünün ekonomik etkilerini anlamak için sosyal bilgilerde turizm konuları çocuklara öğretilmektedir. Sosyal bilgiler dersi çevre sorunları, sürdürülebilirlik ve doğal kaynakların korunması gibi konuları da içerir. Turizmin, çevresel etkilere neden olduğu bilinmektedir, bu nedenle turizmin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ve öğrencilerin bu konularda bilinçlenmesi önemlidir.

Turizm sektörü, bazen yerel topluluklarda ve ülkelerde insan hakları konularını gündeme getirmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinde turizm sektörü çalışanlarının çalışma koşulları, yerel halkın turizm faaliyetlerinden nasıl etkilendiği gibi konular sosyal bilgiler

bağlamında ele alınabilmektedir. Nitekim 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi kitabında “Türkiye’nin, dinlenmek, eğlenmek, farklı ülkeler görmek ve tanımak gibi amaçlarla yapılan geziler açısından zengin bir coğrafi özelliğe sahip olduğu ifade edilmiştir” (Büket Harut, 2023, s. 114). Örneğin kıyı bölgelerinde yazın deniz turizmi; iç ve doğu bölgelerinde ise kış turizmi önemli faaliyetlerin yapıldığı bölgelerdir.

Sosyal bilgiler dersinde turizm ile ilgili çocuklara öğretilmek istenen konular içerisinde, turist rehberliği, aşçılık, turizm işletmeciliği gibi mesleklerin geliştiği ifade edilmiş. Örneğin turizm işletmecilerinin turizm alanında müşterinin her türlü ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli hizmetleri veren otel, lokanta gibi turistik yerlerde yöneticilik yapan kişiler olduğu belirtilmiştir (Büket Harut, 2023, s. 116). Turizm, farklı kültürler arasında iletişimi geliştirmektedir. Bu durumun farkında olan öğrencilerin kültürler arası anlayış, hoşgörü ve etkileşim becerileri gelişebilir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi, bu tür etkileşimlere nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda rehberlik sağlayabilir.

Sosyal bilgiler dersinde ülkemiz ile ilgili turizm konuları öğretilmektedir. Bu konular genellikle öğrencilere ülkelerini, kültürlerini ve toplumsal yapılarını anlama fırsatı sunarak turizmin sosyal etkilerini anlamalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. 5. ve 6 Sınıf sosyal bilgiler dersinde, öğrencilere Türkiye'nin tarihi ve kültürel zenginliklerini anlatan konular, turistik mekanların tarihi bağlamı, antik şehirler, müzeler ve diğer turistik cazibe merkezleri öğretilmektedir. Türkiye'deki turizmin ekonomik etkileri, turizmin milli gelire ve istihdama katkısı, turizm sektörünün ekonomik önemi, çevre bilinci ve sürdürülebilir turizmin önemi, öğrencilere turizmin çevresel etkilerini anlatmak, Türkiye'nin turistik potansiyeli ve turistlerle ilişkileri, kültürlerarası iletişim, turist beklentileri ve yerel kültürle etkileşimi gibi konular hakkında temel bilgi, beceri ve değerlerin öğrencilere öğretilmek istendiği söylenebilir (Büket Harut, 2023, s. 116; Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz, 2023).

Türkiye'de sosyal bilgiler dersi, genellikle öğrencilere turizmin ülke içindeki ve dünya çapındaki rolünü anlamaları için çeşitli perspektifler sunmaktadır. Özellikle “Küresel Bağlantılar ile Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki konular bu savi desteklemektedir (MEB, 2023). Bu konular, öğrencilere turizmin sadece ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, toplumsal, kültürel ve çevresel boyutlarına da odaklanma fırsatı vermektedir. Nitekim sosyal bilgiler dersinde üç tarafı denizlerle çevrili olan yurdumuzun doğal ve tarihî güzelliklerinin turizm potansiyelini daha da artırdığı ifade edilmiştir (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz, 2023, s. 116). Hatta konunun önemini belirtmek ve bu açıklamaları destekleyici bir kanıt sunmak adına 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde Türkiye turizm haritasına şu şekilde yer verilmiştir:

Şekil 2. Türkiye Turizm haritası (Yıldırım vd., 2023, s. 124)

Bu harita, 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde, Yeryüzünde yaşam ünitesinde Ülkemizin beşeri coğrafyası isimli konu bitiminde bir etkinlik olarak verilmiştir. Öğrencilere çeşitli sorular ışığında Türkiye turizmine yönelik bilgiler sınanmaya çalışmıştır. Genel olarak “Anadolu coğrafyasının içinde barındırdığı doğal, tarihî ve kültürel zenginlik Türkiye’yi turizm alanında önemli bir ülke hâline getirmiştir. Turizm faaliyetleri, ülkemizin kültür mirasını korumak, yaşatmak ve tanıtmak için önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle

küçük tarihî kentler için yeni yatırım ve iş olanaklarını beraberinde getirmektedir. Nevşehir, Hatay, Mardin ve Şanlıurfa gibi şehirler yabancı misafirleri ağırlayarak ülkeler arası ekonomik ilişkilerde kültürel ve tarihi turizm” alanında ön plana çıkmaktadır. (Büket Harut, 2023, s. 162).

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma ilgili literatür kapsamında araştırılmış, derlenmiş ve belli bir sonuca ulaşılarak alanyazın kapsamında tartışılmıştır. Sürdürülebilir turizm ve eğitim konuları, hem çevresel hem de toplumsal açıdan önemli konuları ele almaktadır (Hardy, Beeton & Pearson, 2002). Bu iki alanın bir araya gelmesi, turizm sektörünün sürdürülebilirlikle ilgili sorunlarını ele alarak gelecekteki nesiller için daha iyi bir dünya yaratma potansiyeli taşır (Wall, 1997). Sürdürülebilir turizm ve eğitim araştırması sonuçlarına göre eğitim turizmi destekler, araştırmalar, eğitim turizminin sürdürülebilir turizmi destekleyebileceğini göstermektedir (Bak, 2007; Çalık ve Ödemiş, 2018; Çokişler, 2021). Eğitim turizmi, yerel topluluklara ve çevreye olumlu etkiler sağlayabilir. Hatta turistlerin sürdürülebilir turizm konusundaki bilincini artırabilir. Böylece eğitim sayesinde turizm faaliyetleri içerisinde yer alan turistlerin çevresel ve kültürel etkileri konusunda daha duyarlı olmalarına yardımcı olunabilir.

Yapılan bazı araştırmalarda turizm ile ilgili uygulanan eğitim faaliyetlerinin, yerel katılım ve işbirliğini artırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca araştırmalar, yerel toplulukların sürdürülebilir turizm planlamasına daha fazla katılımının önemini vurgular. Özellikle eğitim faaliyetleri sayesinde yerel halkın bu süreçlere daha fazla dahil olması için programlar uygulanmaktadır. Bu programlardan birisi de sürdürülebilirlik eğitimidir. Özellikle turizm eğitimi, sürdürülebilirlik konularını işlemektedir ve turizm sektöründeki profesyoneller bu konuda eğitilebilir. Böylece sektörde sürdürülebilir uygulamaların yaygınlaşması teşvik edilebilir bir duruma gelebilir.

Sürdürülebilir turizmin çevresel etkilerini minimize etmek, fosil yakıt kullanımını azaltmak, su kaynaklarını korumak ve biyoçeşitliliği sürdürmek önemlidir. Eğitim, turistlerin bu konulardaki bilincini artırabilir ve sektörün çevresel sürdürülebilirliğini destekleyebilir. Sürdürülebilir turizmde toplumsal eşitsizliği ele almak önemlidir. Eğitim, yerel toplulukların turizm gelirlerinden daha adil bir şekilde yararlanmalarını teşvik edebilir. Sürdürülebilir turizmde yerel kültürler korunmalı ve saygılı olunmalıdır. Söz konusu eğitim faaliyetleri sayesinde turistlerin yerel kültürlerle yaklaşımları daha iyi olabilir. (UNWTO, 2023).

Sürdürülebilir turizmi teşvik etmek için sektördeki tüm paydaşların işbirliği yapması önemlidir. Eğitim, bu işbirliğini destekleyebilir ve tüm paydaşları sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için bir araya getirebilir. Ayrıca sürdürülebilir turizm eğitimi, turistlerin ve turizm işletmelerinin sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olur. Bu süreçte yapılacak araştırmalarla eğitim programlarının geliştirilmesi ve etkili bir şekilde yaygınlaştırılmasının önemli olduğu söylenebilir. Nitekim uluslararası alanda turizm endüstrisinde yeni sistemlere sertifikasyon aracılığıyla entegre olan işletmeler ve ülke turizmi rekabet üstünlüğü elde etmektedir (Satar, 2016).

Turizm, somut olmayan kültürel miras unsurlarının varlıklarını sürdürdükleri güncel bağlamlardan biridir ve kültür bilimcilerin ilgisini çekmektedir. Bu bağlamda turizmin güçlü ve belirleyici olduğu bölgelerde turizmin yerel toplumda yaratacağı değişimler öngörülmesi ve gerekli tedbirler alınmalıdır. Ayrıca sürdürülebilir turizm türlerinin eğlence ve dinlenmenin yanı sıra miras aktarımı, millileştirme, tanıtım gibi amaçlarla da değerlendirilebilecekleri söylenebilir (Kurt, 2023). Bu bağlamda, yeni kültürler tanımak amacıyla tatillerini ülkemizde geçiren yabancı misafirlere, sahip olduğumuz yöresel gelenek, görenek, kültürel yapımız ve mutfağımız aktarılmalıdır. Özellikle gastronomik seyahatlerin gelişmesiyle ilgi gören yöresel mutfaklar, yeni bir turistik çekicilik olarak kullanılabilir (Karadağ, 2016).

Sürdürülebilir turizm ve eğitim araştırması, bu iki önemli alanın birbirini nasıl tamamlayabileceğini göstermektedir. Turizm sektörünün sürdürülebilirlik sorunlarını ele almak ve turistlerin daha bilinçli bir şekilde seyahat etmelerini teşvik etmek için eğitim önemli bir araçtır. Şöyleki; hem doğal çevreyi hem de yerel toplulukları korumak ve gelecek nesiller için daha iyi bir turizm deneyimi sağlamak için eğitimin gerekli olduğu düşünülmektedir. Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve turistik ürünlerin çeşitlendirilmesi önemlidir. Türkiye’de ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ekseninde, alternatif turizm çeşitlerinin artırılmasına yönelik çalışmalar ön plana çıkmıştır. Sürdürülebilir turizmin sağlanması adına girişimcilik faaliyetleri desteklenmelidir. Bu süreçte sürdürülebilir turizm için girişimcilik eğitimleri verilebilir. Hatta yerel işletmeler, yerel halklar ve diğer paydaşlara yönelik projeler yapılabilir.

KAYNAKÇA

Ar, H. & Çelik Uğuz S. (2017). Küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde turizmin rolü: Türkiye örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49).

Avcıkurt, C., Deveci, B. & Türkmen, S (2012). Balıkesir işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulu (btioyo) mezunlarının turizm sektöründeki istihdam profili, *Turizm Eğitim Konferansı-Tebliğler*, (109-119).

Bak, S. (2007). Domestic and international cultural tourism in the context of intangible heritage. *In safeguarding intangible heritage and sustainable cultural tourism: Opportunities and challenges*, (ss.23-27) Bangkok: Unesco Bangkok.

Bazyar, A. (2014). “Social sustainable development and economic transformation”, *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 7(5), s. 40-50

Bebbington, J. (2000). Sustainable development: a review of the international development, business and accounting literature, Aberdeen Papers in Accountancy, *Finance & Management*, Working paper.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı, [UNEP], (2005). *Making tourism more sustainable: A guide for policy makers*, <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf>

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü, [UNESCO], (2006). *Tourism, culture and sustainable development*, Nimes: Société Édition Provence

Bodosca, S., & Diaconescu, M. D. (2015). Tourism development after the implementation of sustainable strategies in neamt county, *Procedia*, 188, s. 230-236.

Çakılcıoğlu, M. (2013). Turizm odaklı sürdürülebilir kalkınma için bir yöntem önerisi, *Tasarım+Kuram*, 9(16), s. 27-42.

Çalık, İ. & Ödemiş, M. (2018). Gümüşhane ilinin somut olmayan kültürel miras değerlerinin sürdürülebilir turizm çerçevesinde incelenmesine yönelik nitel bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities* 8(2). ss. 233-249.

Çoğalmış, İ. (2019). Yerel halkın sürdürülebilir turizm algılarının sürdürülebilir destinasyon yönetimi tutumları üzerine etkisi: Ayder Üzerine Bir Araştırma. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Kırklareli Üniversitesi.

Çokışler, N. (2021) Kültürel Mirasın turizmde kullanımı: kuramsal bir çerçeve önerisi. *International Journal of Contemporary Tourism Research* 1 (2021) ss. 87-98.

Ehtiyar, R, & Üngüren, E. (2008). Turizm eğitimi alan öğrencilerin umutsuzluk ve kaygı seviyeleri ile eğitime yönelik tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.1, Sayı.4*, 159-181.

Gül Uğur, A. (2015). Sürdürülebilir turizm, yerel değerler ile turist tatmini arasındaki yapısal ilişkilerin incelenmesi: bütünlük bir yaklaşım. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. Nevşehir.

Hardy, A., Beeton, J.S.B., & Pearson, L. (2002). Sustainable tourism: an overview of the concept and its position to relation conceptualisations of tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 10(6), s. 475-496.

Harut, S. B. (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5 sınıf ders kitabı*. Ata Yayıncılık. Ankara

Honey, M. & Rome, A. (2001). Protecting paradise: certification programs for sustainable tourism and ecotourism. (Elektronik versiyon). erişim: http://vidasilvestre.org.uy/wp-content/uploads/2012/08/Protecting-Paradise-Certification-Programs-for-Sustainable-Tourism-and-Ecototourism_Institute-for-Policy-Studies.pdf

Karadağ, L. (2016). Sürdürülebilir turizm stratejilerinin geliştirilmesinde turistik ürün çeşitlendirmesinin önemi: Muğla İli Örneği. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla.

Kaya, N. (2022). *İklim değişikliği eğitimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Kurt, S. (2023). Somut olmayan kültürel miras ve turizm. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Ege Üniversitesi. İzmir.

Long, H. Pham, (2012). “Tourism Impacts and Support for Tourism Development in Ha Long Bay, Vietnam: An Examination of Residents’ Perceptions”, *Asian Social Science*, 8(8), s. 28-39.

Mirsanjari, M. Mehrdad, (2012). Importance of environmental ecotourism planning for sustainable development, *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 4(2), s. 85-92.

Ruckelhouse, W. D. (1989). Toward a sustainable world. *Scientific American*, 261(3): 66-175.

Satar, İ. (2016). Türkiye’de sürdürülebilir turizm açısından sertifikasyon: yeşil yıldız ve yeşil anahtar uygulamaları. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi. Ankara.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı [KTB], (2023). *Sürdürülebilir turizm programı*. <https://nevsehir.ktb.gov.tr/TR-333363/surdurulebilir-turizm-programi.html>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı [KTB], (2023). *Turizm Çeşitleri*. <https://www.ktb.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html>

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: MEB.

The World Tourism Organization [UNWTO] (2023) *Achieving the Sustainable Development Goals through Tourism-*

Toolkit of Indicators for Projects (TIPs). <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284424344>

The World Tourism Organization [UNWTO] (2023a). Sustainable development and sustainable tourism development. <https://www.unwto.org/sustainable-development>

The World Tourism Organization [UNWTO] (2023b). *The T4sdg Platform*. <https://tourism4sdgs.org/the-platform/>

UNESCO (2006). Masterpieces of the oral and intangible heritage of humanity: Proclamations of 2001, 2003 and 2005. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147344> ET: 28.06.2020.

United Cities and Local Governments Middle East and West Asia Regional Organization [UCLG-MEWA].(2023). <https://uclgmewa.org/uploads/file/e6bf42eff4e946f1a3c12473f358b229/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir%20Turizm.pdf>

United Nations Development Programme, [UNDP], (2021). Sürdürülebilir turizm. <https://www.mirasimturkiye.com/surdurulebilir-turizm.html>

United Nations Environment Programme and World Tourism Organization (2005), Making tourism more sustainable—a guide for policy makers, UNWTO, Madrid/UNEP, Nairobi, URI: <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/8741>.

Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H & Yılmaz, M. (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitabı*. S. Elmacı ve M. B. Yılar (Eds.). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Ankara

BÖLÜM II

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Gamze Maviş DEMİRTAŞ¹
Selma GÜLEÇ²
Ali YALÇIN³

Giriş

Sosyal bilgilerde çevre eğitimi

Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca etkileşimde buldukları fiziksel, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel bir ortamdır. Yeryüzünde ilk canlı ile birlikte var olan çevre, bir organizmanın var olduğu ortam veya şartlardır. Sağlıklı bir

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Doktora Öğrencisi.
mavidenny.1529@gmail.com

² Doç. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi.
sgulec@uludag.edu.tr

³ Dr. aliylcnn77@gmail.com

yaşamın sürdürülmesi, sağlıklı bir çevrenin varlığına bağlıdır. Çevre, bir ilişkiler sistemi olarak bozulduğunda ve çevre sorunları ortaya çıktığında, genellikle insan kaynaklı etkenler doğal dengeyi bozar. İnsanın çevresiyle kurduğu doğal denge zincirinde meydana gelen kopmalar, tüm zinciri etkileyerek bu dengeyi bozar ve çevre sorunlarına neden olur (Erten, 2005; Özdemir, Tofur & Koç, 2021; UNEP, 2023).

İnsanlar, farklılaşan ihtiyaçları ve lüks yaşam standartlarına sahip olma gibi sonu olmayan istekleri doğrultusunda çevreyi şekillendirmektedir. Böylece çevre ile ilgili problemler ortaya çıkmaktadır ve çevre sorunları da “insan topluluklarını ve diğer canlıları etkileyen yönler” (Demirkaya, 2006) şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla çevresel problemlerin çözümünün kilit noktası insanın kendisidir. Bu bağlamda çevre eğitiminin neden önemli olduğunu şu cümlelerle kısaca açıklamak mümkündür. Çevre eğitiminin ana hedefi, toplumun geniş kesimlerine çevre konularında bilgi vermek, farkındalık oluşturmak ve olumlu, kalıcı davranış değişiklikleri sağlamaktır. Ayrıca, çevre sorunlarının çözümünde bireylerin etkin katılımını teşvik etmek amaçlanmaktadır. Bu eğitimde, çevre konularına aktif katılımı özendiren, olumsuz durumlara karşı tepki oluşturan ve bireysel çıkarların toplumsal çıkarlardan ayrı düşünülmemeyeceği vurgulanmalıdır. Anayasa'nın 56. Maddesi, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu belirtir ve çevreyi geliştirmek, sağlığını korumak ve kirliliği önlemek devletin ve vatandaşların sorumluluğundadır. Ülkedeki çevresel sorunların temel nedeni, çevre konularında bilgi eksikliği ve bilinçlenme eksiklikleridir. Çevre bilincine sahip olmayan bireyler, yaşadıkları çevrenin gelecek nesiller tarafından da kullanılacağını anlamakta zorlanır. Çevre, geçmişten gelen bir miras değil, korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereken bir emanettir. Toplumun çoğunluğunda çevre bilincinin yetersiz olması, çevrenin önemsiz bir konu olarak algılanmasına yol açar. Çevre eğitiminin temel amacı, topluma yeni bir insan tipi, ahlaki bir anlayış ve sürdürülebilir bir tüketim bilinci kazandırmaktır; bu birey modeli, yeterli tüketen, gelecek nesillere

karşı sorumluluk hisseden, çevre sorunlarına duyarlı ve bilinçli bir karakter oluşturmalıdır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇŞB], 2023, UNEP, 2023; Özdemir, Tofur & Koç, 2021).

Bu aşamada, çevre bilinci ve çevresel tutum gibi terimler ortaya çıkmakta ve bu kavramların bireyler tarafından benimsenmesi son derece önemlidir. Bu benimseme sürecini sağlamak için, eğitimin her aşamasında hem ailelere hem de eğitim paydaşlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu kazanımların olumlu bir şekilde gelişebilmesi, bireylerin çevresel tutumlarının, bakış açılarının zaman içinde değişimine bağlıdır (Aksoy ve Karatekin, 2011). Bu nedenle verimli çevre eğitimi, sağlıklı nesiller ve sağlıklı çevre için zorunlu hale gelmektedir (Özer, 1991; Soran vd. 2000; Altın, Bacanlı ve Yıldız, 2002). Sosyal bilgiler eğitimi çevre eğitimi konusunda oldukça önem arz etmektedir. Öğrencilerin bu noktada çevre sorunlarına karşı farkındalık oluşturmasını, çevresel kararların toplum, ekonomi ve kültür üzerindeki etkilerini anlaması ve analiz etmesi için cesaretlendirmek sosyal bilgiler dersinin önemli hedefleri arasındadır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarını çevre eğitimi perspektifinden incelediğimizde canlı varlıkların biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamlarıyla olan etkileşimini ele almaktadır. Kitaplar, toplumun çevre konularında bilinçlenmesini, olumlu davranış değişiklikleri kazandırılmasını ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik bireylerin aktif katılımlarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu eğitim, çevre konularında aktif katılımı özendirir, olumsuz durumlarla başa çıkma yeteneği kazandıran ve bireysel çıkarların toplumsal çıkarlarla bağlantılı olduğunu vurgulayan bir metodoloji benimsemelidir. Ancak, çevresel sorunların temel nedenleri arasında, çevre konularındaki bilgi eksikliği ve bilinçlenme eksiklikleri önemli bir yer tutmaktadır (Özdemir, Tofur & Koç, 2021; Subaşı & Aydın, 2023).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının çevre eğitimi açısından değerlendirilmesi, doğal çevre kavramına vurgu yaparak doğal dengeyi koruma ihtiyacını öne çıkarmak açısından kritiktir. Kitaplar,

öğrencilere insan etkisi olmaksızın oluşan doğal yeryüzü şekillerini ve varlıklarını tanıtarak, doğal dengeyi koruma ve çevresel sorunlara duyarlı bireyler yetiştirme amacını gütmelidir. Ayrıca, kitaplar nüfus artışı, tarım ilaçları, fosil yakıtlar, orman tahribatı, atıklar ve çeşitli teknolojik ürünlerin çevre üzerindeki etkileri gibi konulara odaklanarak, öğrencilere çevresel sorunlara karşı duyarlılık kazandırmak ve çözüm önerilerini anlamalarını sağlamak için çaba göstermelidir. Böylece, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki çevre konuları, çevre eğitimi açısından etkili bir araç olarak değerlendirilebilir (Kaypak, 2013; Duygu, 2005; UNEP, 2023; Özdemir, Tofur & Koç, 2021).

2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan çevre içerikli beceri ve değerler

Sosyal bilgiler öğretim programının içinde yer alan ‘Değerler’ çevre açısından incelenmiş ve öğretim programlarında yer alan toplam 18 değerden 9 tanesinin çevre konusuyla ilgili olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programında çevre içerikli doğrudan ve dolaylı verilecek değerler: Barış, dayanışma, duyarlılık, estetik, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf ve yardımseverliktir. Sosyal bilgiler öğretim programının içinde yer alan ‘Beceriler’ çevre açısından incelenmiş ve öğretim programlarında yer alan toplam 27 beceriden 13 tanesinin çevre konusuyla ilgili olduğu söylenebilir. Sosyal bilgiler öğretim programında çevre içerikli doğrudan ve dolaylı verilecek beceriler; çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, gözlem, harita okuryazarlığı, iş birliği, karar verme, konum analizi, mekânı algılama, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama ve yenilikçi düşünmedir.

Bu araştırma konusuyla ilgili olarak literatür incelendiğinde son dönemlerde yapılmış birçok çalışma olduğu görülmektedir. Özellikle bu çalışmalar, çevre eğitimi ve çevre bilinci (Kızıroğlu, 2023), BM 2030 sürdürülebilir kalkınma, çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programı (Dere, İlker & Çınıkaya Ceren,

2023), İlkokul ve ortaokul güncel öğretim programlarında çevre eğitimi (Adıyaman, 2021), İlköğretim programlarında çevre eğitimi (Akinoğlu & Sarı, 2009), Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye’de çevre ve ilköğretimde çevre eğitimi (Alım, 2006), Çevre bilinci, (Dilek-Eren, 2021), Nasıl bir çevre eğitimi? (Gülersoy, Dülger, Dursun, Ay, & Duyal, 2020), Küresel çevre sorunları ve Türkiye’de çevre eğitimi (Gürkan, 2019), İlkokul programındaki çevre eğitimi, UNESCO ve UNEP ilkeleri (Koto, 2020), Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programı (MEB, 2023), Sosyal bilgiler öğretim programı çevre eğitimi (Öztürk & Zayimoğlu-Öztürk, 2016), UNESCO-UNEP uluslararası çevre eğitim programı (UNESCO, 1984) konulu çalışmaların varlığı dikkat çekicidir. Bu çalışmalar, çevre eğitimi ve nasıl öğretildiği üzerine odaklandığı görölmektedir. Özellikle her ne kadar Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında çevre eğitimi üzerine yapılmış çalışmalar olsa da genel itibariyle çevre eğitimi dersi ve Fen Bilimleri dersleri üzerine yapılmış çalışmaların ağırlığı görölmektedir.

Araştırmanın amacı

Sosyal bilgiler dersinde çevre eğitimi, öğrencilerin çevre sorunlarına karşı farkındalık geliştirmelerini ve alternatif çözümler bulmalarını, kalıcı çevre bilgisi edindirmeyi amaçlayan bir eğitim alanıdır. Bu noktada iyi bir çevre eğitimi öğrencilerin farklı düşünme stratejilerini kullanabilme, problem çözme becerilerini geliştirme, farklı perspektiflerden düşünebilme yeteneğine katkıda bulunacaktır. Bu amaçla 2022/2023 eğitim ve öğretim yılında okutulan sosyal bilgiler ders kitapları çevre eğitimi açısından incelenmiştir.

Yöntem

Bu araştırmada, araştırmanın amacına uygun olması ve araştırmanın farklı boyutlarını ortaya koyarak literatüre katkı sağlaması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılmış. Elde edilen veriler, içerik analizi ile

tablolaştırılmıştır. Belgesel tarama olarak da bilinen doküman analizinde, var olan kayıt ve belgeler incelenerek veri elde edilmektedir. Doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2005). Bu anlamda araştırmacıya zaman tasarrufu sağlayan doküman analizi (Yıldırım ve Şimşek, 2016) ile sosyal bilgiler 4.5.6 ve 7. sınıf ders kitapları çevre ile ilgili kavramların yer alma düzeyi açısından incelenmiştir. Araştırmada doküman analizinin yanı sıra içerik analizi de yapılmıştır. “İçerik analizi sosyal gerçeği ortaya koymak amacıyla ilgili materyalleri sistematik olarak sınıflandırmak ve sayıya dönüştürmek için kullanılan bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

Evren ve örneklem

Bu araştırmada, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 4., 5., 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları çevre açısından incelenmiştir. Araştırmanın veri kaynağı, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları olarak bastırılmış 4., 5., 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarıdır. Sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre eğitimi yönünden incelenecek kategoriler “ilgili kazanımları, öğrenme alanları ve çevre ile ilgili kavramların kullanım sıklığı” şeklinde belirlenmiştir. Daha sonra bu kategoriler doğrultusunda ders kitabındaki ilişkili analiz birimleri saptanmış ve ardından elde edilen veriler raporlanmıştır.

Bulgular

4., 5., 6. ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme alanlarına göre çevre ile ilgili kazanımlara yer verilme durumu

4., 5., 6., ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları çevre açısından incelenerek çevre ile ilgili kazanımlar tespit edilmiştir.

Tablo 1. 4., 5., 6. ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kazanımların çevre açısından sınıflara ve öğrenme alanlarına göre dağılımı

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım Numarası	Kazanım	Kazanımın verilme şekli
4. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.4.3.3.	Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder. Öğrencilerin yakın çevrelerini tüm unsurlarıyla birlikte tanımları sağlanır.	Doğrudan
4. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.4.3.4	Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.	Doğrudan
4. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.4.3.6.	Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.	Doğrudan
4. Sınıf	Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.4.4.5.	Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır. Teknolojik ürünler için hazırlanan kullanım kılavuzlarına dikkat çekilir.	Doğrudan
4. Sınıf	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.4.5.5.	Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır. Sahip olduğu kaynakları bilinçli kullanarak tasarrufta bulunması gerektiği vurgulanır.	Doğrudan

5. Sınıf	Kültür ve Miras	SB.5.2.2.	Çevresindeki varlıklar ile mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.	doğal tarihî ve	Dolaylı
5. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.5.3.2.	Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.		Doğrudan
5. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.5.3.3.	Yaşadığı yer ve çevresindeki özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir. Yaşadığı yer ve çevresinin bitki örtüsü detaya girilmeden ele alınır. Nüfusun dağılımına etki eden faktörler üzerinde durulur. İnsanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterilir.		Doğrudan
5. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.5.3.4.	Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.		Doğrudan
5. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.5.3.5.	Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.		Doğrudan
5. Sınıf	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.5.5.1	Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder (Ekonomik faaliyetlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir).		Dolaylı

6. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	. SB.6.3.1.	Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.	Doğrudan
6. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.6.3.2.	Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler. Türkiye'nin yer şekillerine, iklim özelliklerine ve bitki örtüsüne dair haritalar kullanılır.	Doğrudan
6. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.6.3.3.	Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir. Türkiye'nin nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yer altı ve yer üstü kaynaklarına dair haritalar verir.	Doğrudan
6. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.6.3.4.	Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. İnsanların yaşantılarına dair bilgi ve verilerden hareketle Akdeniz iklimi, kutup iklimi, muson iklimi ve ekvatorial iklim üzerine çıkarımda bulunulur	Doğrudan
6. Sınıf	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.6.5.2.	Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder. Yenilenebilir ve	Doğrudan

yenilenemeyen kaynakların önemi vurgulanır.

7. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.7.3.1.	Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.	Dolaylı
7. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.7.3.2.	Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar. Tablo ve grafikler kullanarak ülkemizin demografik özellikleri ile ilgili verileri yorumlanır	Dolaylı
7. Sınıf	İnsanlar Yerler ve Çevreler	SB.7.3.3.	Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır	Dolaylı
7. Sınıf	Küresel Bağlantılar	SB.7.7.4.	Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir. Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır.	Doğrudan

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere sosyal bilgiler ders kitaplarında çevreye ilişkin kazanımların İnsanlar Yerler ve Çevreler, Üretim Dağıtım ve Tüketim, Bilim Teknoloji Toplum ve Küresel Bağlantılar öğrenme alanlarında doğrudan kazandırıldığı görülmektedir. 4. Sınıf düzeyinde çevre ile ilgili olarak teknolojinin doğaya zararının önlenmesi, doğal kaynaklarının israfının önüne geçilmesi ile ilgili doğrudan kazanım bulunmaktadır. 5. Sınıf düzeyinde çevre ile ilgili olarak İnsanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine ve afetlerin insanlardan kaynaklı

nedenlerini ortaya koyarak farkındalık uyandırmak amaçlanmıştır. 6. Sınıf düzeyinde çevre ile ilgili olarak, kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini ve yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakların önemi vurgulanır. 7. Sınıf düzeyinde çevre ile ilgili olarak ise, öğrencilerden küresel iklim değişiminin içinde bulunduğu küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirmeleri istenmiştir.

4., 5., 6. ve 7. Sınıf ders kitaplarında çevreye ilişkin kavramlara yer verilme durumu

Çevreye ilişkin kavramlar Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tespit edilerek her sınıf düzeyine göre tablo oluşturulmuştur. Çevre sorunları, çevre kirliliği, atıklar, küresel ısınma, doğal afetler, hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği, yangınlar, enerji kaynakları, çöp, kentleşme, göç, enerji, israf kavramları 4. 5. 6. 7. sınıf düzeylerinde sayılmış ve öğrenme alanlarına göre tablolaştırılmıştır.

4., 5., 6. ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre ile ilgili kavramların öğrenme alanlarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında öğrenme alanlarına göre çevre ile ilgili kavramların dağılımı

4. Sınıf	Birey ve Toplum	Kültür ve Miras	İnsanlar Yerleri ve Çevreler	Bilim Teknoloji ve Toplum	Üretim Dağıtım Tüketim	Etkin Vatandaşlık	Küresel Bağlantılar	Toplam
Çevre Sorunları				1				1
Çevre Kirliliği								0
Atıklar						1		1
Küresel Isınma								0
Doğal Afetler			14					14
Hava Kirliliği				1				1
Toprak Kirliliği								0
Gürültü Kirliliği								0
Su Kirliliği								0
Yangınlar				2				2
Enerji Kaynakları								0
Çöp				1	2	1		4
Kentleşme		1			1			2
Göç	1							1
Enerji			4	6	7		4	21
İsraf					38	1		39
Genel Toplam	1	1	18	11	48	3	4	86

Yukarıdaki tablo 2 incelendiğinde çevreye ilişkin en çok kullanılan kavramın üretim dağıtım ve tüketim öğrenme alanında olduğu görülmektedir (f 48). Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında en çok ‘İsraf’ kavramına yer verilmiştir (f 38). Çevre kirliliği, küresel ısınma, toprak kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği

ve enerji kaynakları kavramları 4 sınıfa bağlı öğrenme alanlarında kullanılmamıştır. En az kavram ise birey ve toplum, kültür ve miras öğrenme alanlarında geçmiştir.

Tablo 3. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında öğrenme alanlarına göre çevre ile ilgili kavramların dağılımı

5. Sınıf	Birey ve Toplum	Kültür ve Miras	İnsanlar Yerleri ve Çevreler	Bilim ve Teknoloji Toplum	Üretim Dağıtım ve Tüketim	Etkin Vatandaşlık	Küresel Bağlantılar	Toplam
Çevre Sorunları			8					8
Çevre Kirliliği								0
Atıklar			2		5			7
Küresel Isınma								0
Doğal Afetler	3		16		1	1		21
Hava Kirliliği			2		1			3
Toprak Kirliliği			2					2
Gürültü Kirliliği			2	1				3
Su Kirliliği			2		1			3
Yangınlar			4					4
Enerji Kaynakları								0
Çöp	6		3		1			10
Kentleşme							1	1
Göç	5	2	5		4	1		17
Enerji İsrafı		2						2
Genel Toplam	14	4	46	1	13	2	1	81

Tablo 3 incelendiğinde çevre ile ilgili kavramların en fazla İnsanlar yerleri ve çevreler öğrenme alanında olduğu görülmektedir

(f 46). İnsanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında en çok ‘‘Doğal Afetler’’ (f 16) kavramına yer verilmiştir (f 16). En az kavram ise bilim teknoloji ve toplum ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında bulunmaktadır. Çevre kirliliği, küresel ısınma, enerji kaynakları, israf kavramları 5 sınıf öğrenme alanlarında kullanılmamıştır.

Tablo 4. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında öğrenme alanlarına göre çevre ile ilgili kavramların dağılımı

6. Sınıf	Birey ve Toplum	Kültür ve Miras	İnsanlar Yerler ve Çevreler	Bilim Teknoloji ve Toplum	Üretim Dağıtım Tüketim	Etkin Vatandaşlık	Küresel Bağlantılar	Toplam
Çevre Sorunları				1				1
Çevre Kirliliği				4				4
Atıklar				1	1	1		3
Küresel Isınma				1	3			4
Doğal Afetler				2				2
Hava Kirliliği				1	2			3
Toprak Kirliliği								0
Gürültü Kirliliği		2						2
Su Kirliliği								0
Yangınlar					2			2
Enerji Kaynakları			2		32			34
Çöp								0
Kentleşme								0
Göç	6			9				15
Enerji				9	76		7	92
İsraf			1		1			2
Genel Toplam	6	2	3	28	117	1	7	164

Yukarıdaki tablo 4 incelendiğinde çevreye ilişkin en çok kullanılan kavramın üretim dağıtım ve tüketim öğrenme alanında

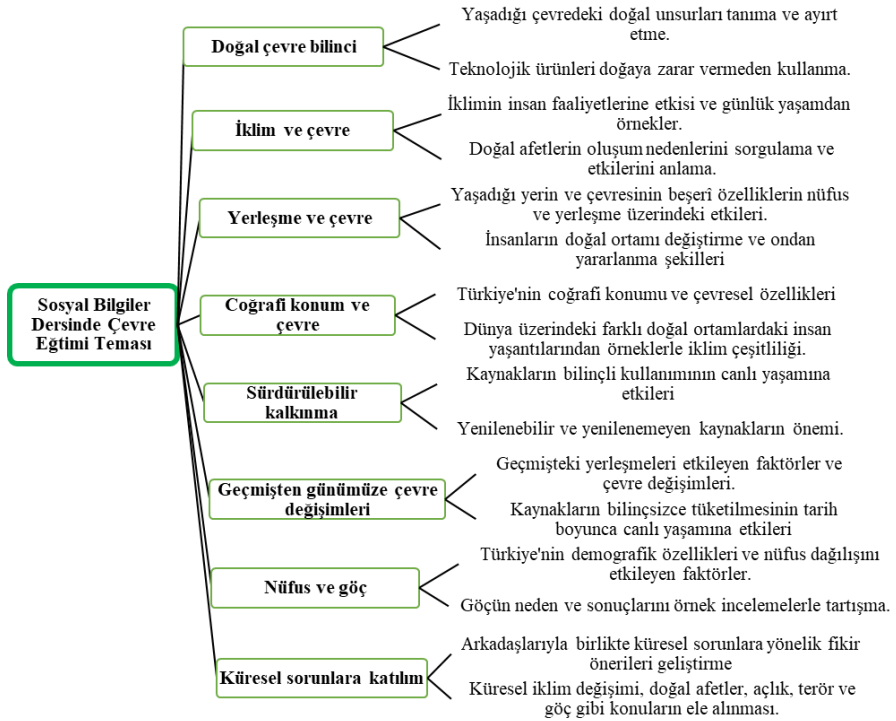
olduğu görülmektedir (*f* 117). Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında en çok “Enerji” kavramına yer verilmiştir (*f* 76). Toprak kirliliği, su kirliliği, çöp ve kentleşme kavramları 6 sınıfa bağlı öğrenme alanlarında kullanılmamıştır. En az kavram ise etkin vatandaşlık öğrenme alanlarında geçmiştir.

Tablo 5. 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında öğrenme alanlarına göre çevre ile ilgili kavramların dağılımı

7. Sınıf	Birey ve Toplum	Kültür ve Miras	İnsanlar Yerler ve Çevreler	Bilim Teknoloji ve Toplum	Üretim Dağıtım Tüketim	Etkin Vatandaşlık	Küresel Bağlantılar	Toplam
Çevre Sorunları			2				2	4
Çevre Kirliliği	1	1	2		2			6
Atıklar			3					3
Küresel Isınma							1	1
Doğal Afetler			2			1	3	6
Hava kirliliği			1					1
Toprak Kirliliği								0
Gürültü kirliliği								0
Su kirliliği								0
Yangınlar		5						5
Enerji Kaynakları					1			1
Çöp		3		1			2	6
Kentleşme			13		1			14
Göç	1	2	46		2	3	10	64
Enerji				5	3		2	10
İsraf					1			1
Genel Toplam	2	11	69	6	10	4	20	122

Yukarıdaki tablo 5 incelendiğinde çevreye ilişkin en çok kullanılan kavramın insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında olduğu görülmektedir (*f* 69). İnsanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında en çok “Göç” kavramına yer verilmiştir (*f* 46). Toprak kirliliği, gürültü kirliliği, su kirliliği, kavramları 7. sınıfa bağlı öğrenme alanlarında kullanılmamıştır. En az kavram ise birey ve toplum öğrenme alanlarında geçmiştir (*f* 2).

Genel olarak bu bulgulardan hareketle sosyal bilgiler dersinde çevre konularına yönelik kazanım ve kavramlar doğrultusunda bir tema ortaya çıkmıştır.

Şekil 1. Sosyal bilgiler dersinde çevre eğitimi teması (MEB, 2023) 'teki bilgilerden yazar tarafından uyarlanmıştır.

Şekil 1’deki tema, öğrencilere çevre konularında bilinçli ve sorumlu bireyler olma yolunda rehberlik etmek amacıyla çeşitli öğrenme hedefleri ve etkinliklerle desteklenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Sosyal bilgiler ders kitaplarında çevreye ilişkin kavramların yeterli bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Çevreye ilişkin kavramların sosyal bilgiler ders kitabında yoğun olarak kullanılmaması toplumun geleceğinin kilit noktası olan çocuklarımızın çevre konusunda yeterli farkındalıklarının oluşmamasına neden olabilir. Çevre ile ilgili kavramların en fazla işlendiği sınıf düzeyi 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabıdır. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok enerji kavramı üzerinde durulduğu görülmektedir. Toprak kirliliği, su kirliliği, kentleşme ve çöp kavramlarına yer verilmemiştir. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok israf kavramı kullanılmış, çevre kirliliği, küresel ısınma, toprak kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği ve enerji kaynaklarına hiç değinilmemiştir. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok doğal afetlere değinilmiş, çevre kirliliği, küresel ısınma, israf ve enerji kaynakları kavramlarına değinilmemiştir. 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise göç kavramı en çok vurgulanmıştır. Toprak kirliliği, gürültü kirliliği ve su kirliliği vurgulanmamış, küresel ısınma, hava kirliliği, enerji kaynakları ve israfa az değinilmiştir.

4. Sınıf sosyal bilgiler öğrenme alanlarına göre çevre ile ilgili kavramların dağılımında çevreye ilişkin en çok kullanılan kavramın üretim dağıtım ve tüketim öğrenme alanında olduğu görülmektedir (*f* 48). Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında en çok “israf” kavramına yer verilmiştir (*f* 38). Çevre kirliliği, küresel ısınma, toprak kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği ve enerji kaynakları kavramları 4 sınıfa bağlı öğrenme alanlarında kullanılmamıştır. En az kavram ise birey ve toplum (*f* 1), kültür ve miras (*f* 1) öğrenme alanlarında geçmiştir.

5. Sınıf sosyal bilgiler öğrenme alanlarına göre çevre ile ilgili kavramların dağılımında çevre ile ilgili kavramların en fazla insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında olduğu görülmektedir (*f* 46). İnsanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında en çok doğal afetler (*f* 16) kavramına yer verilmiştir (*f* 16). En az kavram ise bilim teknoloji ve toplum (*f* 1) ve küresel bağlantılar (*f* 1) öğrenme alanlarında bulunmaktadır. Çevre kirliliği, küresel ısınma, enerji kaynakları, israf kavramlarına 5 sınıf öğrenme alanlarında kullanılmamıştır.

6. Sınıf sosyal bilgiler öğrenme alanlarına göre çevreye ilişkin en çok kullanılan kavramın üretim dağıtım ve tüketim öğrenme alanında olduğu görülmektedir (*f* 117). Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında en çok “enerji” kavramına yer verilmiştir (*f* 76). Toprak kirliliği, su kirliliği, çöp ve kentleşme kavramları 6 sınıfa bağlı öğrenme alanlarında kullanılmamıştır. En az kavram ise etkin vatandaşlık öğrenme alanlarında geçmiştir (*f* 1).

7. Sınıf sosyal bilgiler öğrenme alanlarına göre çevreye ilişkin en çok kullanılan kavramın insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında olduğu görülmektedir (*f* 69). İnsanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında en çok “göç” kavramına yer verilmiştir (*f*46). Toprak kirliliği, gürültü kirliliği, su kirliliği, kavramları 7. Sınıfa bağlı öğrenme alanlarında kullanılmamıştır. En az kavram ise birey ve toplum öğrenme alanlarında geçmiştir (*f* 2).

Bu bulgular ışığında Çevre eğitiminin sağlıklı bir gelecek için en önemli kilit noktalardan birisi olması, çevre eğitimini içeren kazanımların değerlerin becerilerin çevre ile ilgili temel kavramların sosyal bilgiler ders kitaplarında kalıcı bir şekilde öğretilmesi oldukça önemlidir. Sadece çevre bilgisi değil aynı zamanda, çevreye karşı sorumluluklarının farkında olarak çevre sorunlarının çözümüne etkili bir şekilde bireyin dahil edilmesi sosyal bilgiler öğretiminin amaçlarından birisidir ve sosyal bilgiler öğretimi bu açıdan kritik bir noktada bulunmaktadır. Çevre eğitiminin kalıcı bir şekilde aktarılması ise henüz ortaokul okuyan geleceğimizi inşa eden çocuklarımızı sadece kitaplarla değil aynı zamanda birçok

etkinliklere entegre ederek evre bilinci kazandırmak oldukça önemlidir.

Aslında esnek öğrenme ortamı öğrencinin de kendini daha iyi geliştirmesini sağlamaktadır. Sadece evre eğitimi için kitaba bağlı kalmak öğrenmenin olduğu her ortamı değerlendirmeden sınırlı öğretime neden olmaktadır. evre eğitimi için öğrenciyi doğada yani asıl yerinde yeni ve yaratıcı projelerle, takım çalışmalarıyla aktif kılmak öğrenciye önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynaklar

Adıyaman, M. (2021). İlkokul ve ortaokulda güncel öğretim programlarının çevre eğitimi açısından incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.

Akinoğlu, O. & Sarı, A. (2009). İlköğretim programlarında çevre eğitimi. M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 30, 5-29.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/1848>

Aksoy, B. & Karatekin, K. (2011). Farklı programlardaki lisans öğrencilerinin çevreye yönelik duyuşsal eğilimleri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl 15, Sayı 3

Alım, M. (2006). Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye’de çevre ve ilköğretimde çevre eğitimi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 14(2), 599-616.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/819141>

Altın, M., Bacanlı, H. & Yıldız, K. (2002). Biology teacher candidates’ attitudes towards environment. Ankara: 5th National Science and Mathematics Congress Bulletin Book.

Demirkaya, H. (2006). Çevre eğitiminin Türkiye’deki coğrafya programları içerisindeki yeri ve çevre eğitimine yönelik yeni yaklaşımlar. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt, 16, Sayı, 1 Sayfa: 207-222, Elâzığ.

Dere, İlker & Çınıkaya Ceren. (2023). Tiflis Bildirgesi ve BM 2030 sürdürülebilir kalkınma amaçlarının çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programına yansımaları ODÜSOBİAD 13 (1), 1343-1366, Doi: 10.48146/odusobiad.1218188

Dilek-Eren, C. (2021). Çevre bilinci. O. Bozkurt (Ed.). Çevre eğitimi içinde (s. 171-203). Pegem Akademi Yayıncılık.

Duygu, A. E. (2005). Küreselleşme ve çevresel etkileri. TMMOB V. Enerji Sempozyumu Kitabı, Ankara.

Erten, S. (2005). Okul öncesi öğretmen adaylarında çevre dostu davranışların araştırılması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28, 91-100.

Evirgen, Ö.F., Özkan, J. & Öztürk, S. (2023). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı. S. Elmacı, A. Altun & A. Beldağ (Eds). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gülersoy, A. E., Dülger, İ., Dursun, E., Ay, D. & Duyal, D. (2020). Nasıl bir çevre eğitimi? Çağdaş yaklaşımlar çerçevesinde bazı öneriler. Turkish Studies, 15(5), 2357-2398. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44074>

Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutçu, M., Özerdoğan, P., & Aygün, S. (2021). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 7 ders kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gürkan, S. (2019). Küresel çevre sorunları ve Türkiye’de çevre eğitiminin son durumu. Sosyal Bilimler Dergisi, 6(43), 525-537. <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.37027>

Karasar, N. (2005). Scientific research method. Ankara: Nobel Publishing, 37, 9-13.

Kaypak, Ş. (2013). Çevre sorunlarının çözümünde küresel çevre politikalarının önemi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 17-34.

Kizioğlu, İ (2023) Çevre eğitimi ve çevre bilinci. Tabiat ve İnsan, 2(193), 5-17

Koto, B. (2020). İlkokul programındaki çevre eğitiminin UNESCO ve UNEP ilkelerine göre değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2023). Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programı (Ortaokul 6, 7 veya 8. sınıflar). <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1143>

Millî Eğitim Bakanlığı, (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Ankara.

Özdemir, E.B., Tofur, S. & Koç, R. S. G. (2022). Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programı (Ortaokul 6, 7 veya 8. sınıflar). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1143>

Özer, U. (1991). Çevre öğretimi, Türkiye’de çevre kirlenmesi öncelikleri sempozyumu kitabı, İstanbul: ss.21-22.

Öztürk, T. & Zayimoğlu-Öztürk, F. (2016). Sosyal bilgiler öğretim programının çevre eğitimi açısından analizi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(3), 1533-1550. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210072>

Subaş, R. & Aydın, Ö. (2023). Çevre ve iklim değişikliği okuryazarlığı becerileri etkinlik kitabı. N. Belge & M. Kandırmaz (Eds). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1143>

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇŞB], (2023). Çevre. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/bolu/icerikler/cevre-20180222082618.pdf>

Tavşancıl, E., & Aslan, E. A., (2002). Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri.

The UNESCO (2023). Environmental education. <https://unesdoc.unesco.org/search/84b531a9-fb40-40f1-b4d6-c7fa3b1f6e28>

The United Nations Environment Programme [UNEP] (2023). Environment issue. <https://www.unep.org/who-we-are/about-us>

United Nations Educational Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (1984). Activities of the UNESCO-UNEP international environmental education programme (1975-1 983). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000059759>

Tüysüz, S. (2020). İlkokul sosyal bilgiler 4 ders kitabı. Tuna Matbaacılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. & Yılmaz, M. (2023). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı. S. Elmacı & Bayram Yılar, M. (Eds). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

BÖLÜM III

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Arkeoloji Konularının Önemi ve Öğretim Yöntemleri

Abdullah UĞUR¹

Giriş

Anadolu'nun konumu, verimli toprakları ve çeşitlilik gösteren iklimi, birçok medeniyete ev sahipliği yapmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum, beşeri zenginliklerin ortaya çıkmasına ve Türkiye'de birçok bilim ve anabilim dalının oluşması sonucunu doğurmuştur. Arkeoloji de bu bilim dallarından biridir. Arkeoloji, insanın toplumsal ve kültürel gelişimini araştıran, geçmiş uygarlıkların materyal kültür kalıntılarını yaptığı sistematik kazı çalışmaları ile ortaya çıkaran ve disiplinlerarası çalışmalarla anlamaya ve anlatmaya çalışan bir bilim dalıdır (Özdoğan, 2011).

¹ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Orcid: 0000-0002-1383-8713

Arkeoloji, yazılı tarih öncesi ve sonrasında yaşayarak iz bırakmış insanlar hakkında bilgi sahibi olma imkânı sunması yönüyle büyük bir öneme sahiptir (Şimşek, 2011). Arkeoloji, yalnızca toprak altından çıkan nesnelere üzerinden kültürel inceleme ve analizler yapan bir bilim dalı değildir (Gamble, 2014). Başaran (1998) da arkeolojiyi, eski kültür ve medeniyetleri, onlardan kalan maddi kalıntılar yönüyle inceleyen, yer ve zamanlarını net bir şekilde ortaya koymaya çalışan bir bilim olarak tanımlamıştır. Kazı ve yüzey araştırması gibi teknikler ve analizler işe koşularak, yazılı kaynaklar ve somut kalıntılar vasıtasıyla insanlığın geçmişini araştıran bir bilim dalı olarak da nitelendirilebilir (Gölbaş, 2016).

Arkeoloji bilimi eski çağlarda yaşamış olan insanların nerede ve nasıl yaşadıkları, nasıl beslendikleri, giyim şekillerinin nasıl olduğu, neye inandıkları gibi çeşitli sorulara cevap aradığı kadar, artık onların günümüz yaşantısındaki varlıklarını ve etkilerini de araştırıp sorgulamaktadır. Böylelikle arkeoloji yalnızca geçmişini inceleyip sorgulamakla kalmayıp, günümüzün geçmişle olan ilişkisini ve geçmişe olan bağlılığını da sorgulamaktadır. Arkeoloji; bizim kendimizi, yapıp kullandığımız ve biriktirdiğimiz şeyler üzerinden de anlamaya çalışmamız olarak tanımlanabilir (Hall, 2001).

Bilimsel kazı yöntemleriyle gün yüzüne çıkarılan tarihi eserlerin kültürel, sanatsal ve tarihsel açıdan incelenip analiz edildiği ve bu sayede geçmişin aydınlatılmaya çalışıldığı bir bilim dalıdır (Arsebük, 1983). İnsanın ortaya çıkmasıyla birlikte kültürel evrimin hangi aşamalarca gerçekleştiğini tespit etmek, üretim ekonomisine ne şekilde geçildiğini ve tarım toplumlarının nasıl oluştuğunu ortaya koymak önemli bir amaç olarak belirlenmiştir. Dünyanın çok farklı noktalarında uygarlıkların diğer uygarlıklarla olan ilişkilerini belirlemek, şehircilik ile birlikte dinsel veya kamusal alanların ve yazının icat edildiği medeniyetlerin nasıl oluştuğunu ve geliştiğini inceleyip ortaya koymak arkeolojinin amaçlarından bazılarıdır (Akdağ ve Sarı, 2010).

Kızılay (2014) ise arkeoloji biliminin yalnızca kazı yapmak ile sınırlı olmadığını, bilim adamlarının alanda araştırma ve kazı yapımları sonucu buldukları materyalleri gün yüzüne çıkarma ve koruma altına alma işlem ve yöntemleri arkeolojinin en temel faaliyeti olduğunu ortaya koymuştur. Buradan hareketle arkeoloji en yalın tanımla, eski kültür ve uygarlıkları maddesel kalıntılar aracılığıyla inceleyen bilim dalıdır.

Geçmişte yaşamış olan insanların hayatlarının anlaşılmasında önemli bir rol üstlenen arkeoloji, en eski zamanlardan başlayarak insanın oluşturduğu somut belgelerin yardımıyla geçmişe ışık tutmakta ve zaman içinde yok olmuş olan kültürlerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Arsebük, 2014). Arkeoloji, yazılı tarihten önce ve sonra yaşamış insanlara ilişkin bilgi edinme imkânı sağlaması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bilim dalının uzmanı olan arkeologlar, alet, eşya ve yapı kalıntılarını inceleyip analiz ederek, eski insanların nasıl yaşadıklarını anlayabilirler. Böylelikle sosyal tarih yapmış olurlar (Öğün, 1990).

Arkeolojinin gayesi insanlığı anlamak olduğundan, kendisi insanla ilgili bir disiplindir ve beşeri bir çalışmadır. Aynı zamanda insanın geçmişini konu edinip çalıştığından dolayı tarihi bir bilimdir. Fakat yazılı tarih çalışmalarından temel bir farkı vardır: Arkeologların gün ışığına çıkardığı buluntular bize ne düşünmemiz gerektiğini doğrudan söylemez. Tarihi kayıtlar fikir beyan eder, açıklama önerir, yargıya varır (Renfrew & Bahn, 2017).

Arkeoloji kendi başına kuramsal bir disiplin içermenin dışında tarih öğretimine, bireye, geçmişe ait materyal üzerinde çalışma imkanı sunarak bireyde tarihsel empati ve tarihsel düşünme becerisinin oluşmasına yardımcı olur. Arkeolojinin alanı kaybedilmiş, kayıt altında olan tarihsel malzemeleri inceleyen ya da henüz bulunmayan kalıntıların izini süren, çalışma bilimi şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir ifade ile arkeoloji, arkeologların binlerce yıl öncesine ait olan insanlar tarafından yapılmış küçük-büyük buluntu ve kalıntılar üzerinde çalışarak geçmişte insanların

yaptıkları ya da yaşadıklarını inceleme disiplini olarak tanımlanabilir. Bu yüzden arkeoloji, antik yaşamın gizemlerini çözüp anlayabileceğimiz en iyi araç olarak da düşünülebilir (Panchyk, 2001).

Geçmiş ve şimdiki zaman arasında diyalektik bir bağlantı mevcuttur. Geçmiş, şimdiki zamana dayanılarak ele alınıp analiz edilir. Geçmiş, şimdiki zamanı eleştirmek ve sorgulamak amacıyla da ele alınabilir. Böyle bir perspektifle, geçmiş ve şimdiki zaman bağlamları hakkında birbirleriyle ilişki içinde eleştirel değerlendirme yapılması, ikisinin de daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar (Hodder-Hutson, 2010).

Geçmiş, sadece geçmiş olarak, insanlar için artık ulaşılamayacak bir şeydir; kaybolup gitmiştir, yoktur artık, onunla olunamaz. Fakat insanlar halen var olan kalıntılarına, izlerine, zamanın ve insanların yıkımından kurtulmuş yapılara, eserlere, yazılı dokümanları ele alıp inceleyerek onu yeniden canlandırmaya çalışır. Ancak nesnel tarihçilik, insanların yaşadığı tarih, tarihçilerin yazımına aldırılmaz; tarihçi için değersiz olan şeyleri hatırlatır, en önemli dokümanları, en güzel yapıları, en saygıdeğer eserleri korkusuzca yıkar. Tarihçilere bıraktığı miras ise, onların ihtiyaç duyduklarının küçük olan unsurlarıdır. Bu bakımdan geçmişini yeniden kurma hep kuşkulu olagelmıştır (Koyre, 2000).

Geçmiş, “bundan böyle el önünde bulunmayan” ya da henüz el önünde olsa da şimdi üzerinde etkisi bulunmayan demektir. Şüphesiz “geçmiş olan” olarak “tarihsel olan” karşıt bir imlem de bulundurur ve buna göre “tarihten kaçılmaz” şeklinde ifade edilir. Buradaki tarih geçmiş demek olan, fakat yine de etkisini halen devam ettiren demektir. Her zaman olduğu gibi, geçmiş olan olarak tarihsel olan “şimdi” ve “bugün” edimsel olanın anlamında “şimdi” ile olumlu ya da yoksunluklu bir etki ilişkisi halinde anlaşılır. Böylece geçmişin önemli bir çifte anlamı vardır. Geçmiş olan geri alınamayacak bir yolda daha önceki bir zamana aittir; o dönemdeki olaylara ait olmuştur ve buna karşın henüz "şimdi" el önünde bulunuyor olabilir (Heidegger, 2004).

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Arkeoloji Konularının Öğretilmesinin Önemi

Arkeoloji bilimi, tarih bilimiyle ilişkili olan sosyal bilgiler dersinin etkili bir şekilde öğretiminde, tarihi anlama ve geçmişle bağlantı kurma gibi tarihsel düşünme becerilerinin gelişimini destekleyen önemli bir bilim dalıdır. Arkeoloji konularının eğitimiyle bu becerilerin geliştirilmesi yakından ilişkilidir (Öner, Kızılay & Yasa, 2015).

Arkeolojik metodoloji, öğrencilerin doğru sonuçlara ulaşabilmek için bilimsel yöntemlerin önemini öğrenmelerini sağlar. Bu tür yöntemler, öğrencilerin nasıl gözlem yapacaklarını anlamalarını ve ortaya atılacak ilginç sorular hakkında düşüncelerini sağlar. Kanıtların analizi, bilgilerin nasıl toplanacağı ve düzenleneceği, nasıl çıkarımlar yapılacağı ve hipotezler kurulacağı ve son olarak nasıl sonuç çıkarılacağına yardımcı olur. Bununla birlikte arkeolojik çalışma sürekli bir karar verme sürecidir. Günlük organizasyonu ve gelişen işin gözden geçirilmesini gerektiren süreç ve sürece dâhil olan öğrenciler arasında sürekli iletişim ortamı meydana getirir. Bu nedenle, bireysel özerkliği, iş birliğini ve bu iş birliğini güçlendirmek amacıyla mükemmel bir takım çalışması sağlayan stratejidir (Lewis, 2014).

Sosyal bilgiler dersini alan öğrenciler için arkeoloji disiplini çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü öğrenciler arkeoloji disiplini aracılığıyla birden fazla bilgiye aynı anda ulaşma şansına sahip olmaktadır. Arkeolojik kazılar neticesinde ulaşılan maddi ve manevi değere sahip kalıntıların hangi yollarla yer altında kaldığı, yer altında bulunan eserlerin arkeologlar tarafından nasıl bulunup çıkarıldığı ve nasıl sınıflandırıldığına dair bilgilere erişebilirler. Öğrenciler bu alanla ilgilenirken henüz yazının icat edilmediği dönemlerde insanlar arası iletişimin hangi yollarla kurulduğu ve iletişimde kullanılan sembollerin neler olduğu bilgisine de ulaşabilirler. Bütün bu bilgilere arkeoloji biliminin kazı alanlarında yaptığı kazılar vasıtasıyla ulaştığı sonucuna varabilirler. Sonuç olarak tüm bunlar öğrencilerin arkeologlar tarafından ortaya

çıkarılan kalıntıları ele alarak gelecek hakkında çıkarımlarda bulunma yeteneklerinin gelişmesine katkı sağlayabilir (Kızılay, 2014).

İnsanların yaşam tarzları, beslenme alışkanlıkları ve barınma şekilleri tarih öncesi çağlarda hep merak konusu olmuştur. Ancak bu dönemlerle ilgili bilgilere ulaşmak zor olmuştur, çünkü yazının henüz icat edilmediği ve ilkel yaşamın yaygın olduğu düşünülmektedir. Bilinmezlik sadece tarih öncesi çağlarla sınırlı değildir, tarihi çağlarla ilgili de bilinmeyenler vardır. Çünkü tarih bilimi her zaman bir gizem taşır. Bu nedenle, tarih öncesi dönemlerle veya tarihi dönemlerle ilgili bilgilerin en iyi şekilde edinilebileceği bir alan olması gerekmektedir ve bu alanda arkeoloji önemli bir rol oynamaktadır (Özdoğan, 2006).

Kanıt olmadan oluşturulan tarih anlayışı mümkün değildir, bu yüzden arkeologlar tarafından arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan maddi kültür kalıntılarının "değerlendirilmesi", "yorumlanması" veya "açıklanmaya çalışılması" gibi faaliyetler, arazi çalışmalarından sonra masa başında gerçekleştirilmesi gereken zorunlu bir süreçtir (Çevik, 2005).

Çalışmalarını çoğunlukla eskiden insanların yaşadığı varsayılan yerleşimleri gün yüzüne çıkartarak yürütürler. Bu anlamda arkeoloji için bir anlamda "geçmişin röntgenidir" demek yanlış olmaz. Bu nedenle arkeoloji, tarih çalışma alanının yalnızca tarih öncesi dönemine ilişkin değil, her dönemde temel kaynağı ve ayrılmaz bir parçasıdır (Tarhan, 1995). Çevik ve Erdoğdu (2014) da arkeolojinin mimari kalıntıları çoğunlukla tabakaların ayrıştırılması için kullandığını ifade etmişlerdir. Elbette maddi kültür unsurları da bu gayeye ulaşmak için en çok kullanılan araçlardandır. Mimari kalıntılar, kültür öğelerini içinde ya da üzerinde bulunduran, hareket edemeyen, taşınamaz unsurlardan oluşur.

Sosyal bilgiler ve tarih programlarında arkeolojiye yeterince yer verilmediği veya sadece birkaç cümleyle geçiştirildiği görülmektedir. Oysa arkeoloji bilimi, tarih ve sosyal bilgiler gibi bireyin tarihsel düşünme yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olur.

Çünkü tarihsel düşünme, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurma becerisidir. Arkeoloji bireyleri geçmişe götürerek, geçmişte yaşanan olaylar hakkında yorum yapma ve tahminde bulunma imkanı sunar, böylece bireyin tarihsel empati kurmasına yardımcı olur (Kızılay ve Doğan, 2014).

Sosyal Bilgiler Dersinde Arkeoloji Konuları Nasıl Öğretilmelidir?

Kanıt temelli öğrenme modeli, bilgilerin kanıtlar üzerinden edinildiği bir öğrenme yaklaşımıdır. Arkeoloji bilimi ise geçmişle ilgili kazılar yapma ve kanıtları bulma gibi faaliyetlerle ilgilenen bir bilimdir. Dolayısıyla arkeoloji bilimi, kanıt temelli öğrenmeye hizmet etmektedir. Arkeoloji biliminin uzmanı olan arkeologlar, tarihsel alanda araştırma yaparak ve kazılar gerçekleştirerek bilinmeyen tarihsel gerçeklere ulaşırlar. Arkeologların bu tür araştırma faaliyetleri onları kısmen birer dedektif haline getirir. Arkeologlar, geçmişi inceleyerek ve geçmişle ilgili var olan gizemleri çözmeye çalışarak dedektif gibi çalışırlar (Kızılay & Doğan, 2014).

Arkeoloji bilimi ve bu bilimin yönteminin temel eğitimde sosyal bilgiler dersiyle ilişkilendirilmesi sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarından birisi olan “Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi Yaklaşımı”nın da bir gereği olarak değerlendirilmelidir. Bu yaklaşıma göre öğrenciler, sosyal bilimlerin yapısı ve yorumlama süreçlerini öğrenip içselleştirmelidirler. Bu yaklaşımda sosyal bilimlerden her birinin kendine özgü bilgi toplama ve kanıtlama yöntemleri mevcuttur. Öğrenciler bu yöntemleri keşfetmeli ve süreç içerisinde hayata geçirmelidirler (Öztürk, 2009).

Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenenin yaparak yaşayarak öğrenmesine ortam hazırladığı düşünülen arkeolojik kazı çalışmalarının tarih bilinci geliştirme ve tarihi materyalleri tanıma noktasında önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir. Çünkü arkeolojik tarihsel bir kanıt, öğrencilere hem geçmişe ilişkin somut malzeme sunarak tarihsel sürecin bir döneminin çocuğun zihninde

canlandırılmasını hem de bilgi edinilen kaynaklardan bilgi edinme süreçlerinde ortaya çıkan farklılıkları algılamalarını, yani kanıttan bilgi edinme sürecinde herkesin farklı çıkarımlarda bulunabileceğini fark etmelerini sağlayabilir (Doğan, 2007).

Öğrencilerin, arkeoloji çalışmalarıyla iki farklı şekilde karşılaşma fırsatları olduğu söylenebilir. Birincisi, öğrencilerin kazı alanlarına götürülerek arkeolojik çalışmaları bizzat gözlemlemesi ve deneyimlemesidir. Diğer bir yöntem ise çeşitli etkinliklerle desteklenen yapay kazı çalışmalarıyla deneysel arkeolojiye dayanmaktadır. Arkeolojiye ilişkin geliştirilecek bir model, çocukların kazı etkinliklerine katılarak "Geçmiş nasıl belgelenir?" sorusuna tarihsel kaynaklar dışında yer alan kanıtlarla cevap bulma şansını sunmanın yanı sıra "bir arkeoloğun nasıl çalıştığını" da gözlemleyerek ve deneyimleyerek öğrenmelerine imkân tanıyacaktır (Şimşek, 2011). Ayrıca, öğrencilerin arkeolojik çalışmalara katılması, bilimsel ve araştırma becerilerine katkıda bulunmanın yanı sıra tarihsel kanıtları analiz etmelerine ve geçmişe ait bilgilere katkı sağlamalarına yardımcı olur, böylece öğrencilerin tarihsel anlama ve analiz becerilerinin gelişimine katkıda bulunur (Doğan, 2007).

Sosyal bilgiler dersi içerisinde öğrencinin diğer ortamlarda elde edemeyeceği deneyimleri edinmesi açısından arkeolojik mekânlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu etkinliklerle öğrenci yaşadığı dünyada göremediği alanları, kendine benzemeyen canlıları, hayat sürdüğü bölge ile kendisi arasındaki mekânsal ilişkiyi fark etme yaşantısını elde edecektir. Bu sorgulamalar, öğrencilerin anlama ihtiyacını ortaya çıkaracağı gibi keşfettikleri mekânlarla o alanlarda geçmişte yaşayan insanlar arasındaki bağlantıyı kurmalarına yardımcı olacaktır. Günümüzde insanların düşündükleriyle çevresindeki duvarları aşamayan bireyler olması istenmemektedir. Arkeolojik mekân ziyaretleriyle öğrencilerin küresel boyutta düşünen bireyler olmasına katkı sağlanacaktır (Meydan ve Akkuş, 2014).

Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenenin yaparak yaşayarak öğrenmesine ortam hazırladığı düşünülen arkeolojik kazı çalışmalarının tarih bilinci geliştirme ve tarihi materyalleri tanıma aşamasında önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Çünkü arkeolojik bir buluntu karşısında öğrenci, eldeki kanıttan hareket ederek yeni bilgi üretme sürecinde, önceki bilgilerini harekete geçirme, sorgulama, karşılaştırma, destekleme, akıl yürütme gibi zihinsel süreçlerden geçerek buluntuyla ilgili insan yaşantısını ve eylemlerini zihninde yeniden yapılandırır (Zayımoğlu Öztürk, 2014).

Günümüzde bütün dünyada kullanılan “müze” terimi Grekçe “Mouseion” sözcüğünden türemiştir. “Museum” kelimesi aynı şekilde Latinceye ve diğer batı uluslarıyla birlikte tüm dünya uluslarının dillerinde yer etmiş ve günümüze kadar kullanılagelmiştir (Güler, 2019). Narçın (2009)’a göre müzelerin tanımları hemen hemen her ülkede benzer şekilde verilmektedir. Medeniyetin tarihine ilişkin tüm belge ve kayıtları, belirli kurallar çerçevesinde toplumun beğenisine ve faydalanmasına sunan mekânlar olarak bahsedilmektedir. Tarihsel dokümanları gelecek kuşaklara iletme müzelerin temel prensipleri arasındadır. Aynı zamanda bir eğitim kurumu olarak da bilinen müzeler, önemli bir yere sahiptir. Eğitim kurumu olmanın yanında, ders dışında yapılabilecek bir ziyaret mekânı olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Kahya & ark. (1997) koleksiyonculuk eyleminden müzeciliğe geçişte, bilimsel uygulamaların olası bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Koleksiyonların geliştirilip yeniden ele alınması, tasnif edilmesi, bunların belgelere dönüştürülmesi ve korunmasıyla, bilimsel ve kuramsal bir araştırmaya dönüşmesi, siyasal ve toplumsal bir bilinçlenmenin yapmış olduğu katkıyla kamusallaştırılmış koleksiyonlar, müzelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan kültürel birikimin, içerisinde yer aldığı ortamlarda toplumla etkileşimi son derece önemli bir yere sahiptir. Sürekli olarak değişmekte ve gelişmekte olan müzeler, toplumla bir paralellikte ilerlemekte, topluma deneyim ve bilgi sağlamaktadır. Son dönemlerde müze sergilerine olan bakış açısı,

değişen algının devamı durumunda olan müzenin sosyal işlevi, var olan diğer işlevlerinden bir adım daha ön plandadır. Halkın beklentisine, ilgisine ve merakına göre kendilerini şekillendirmeye çalışan müzeler, halkın yalnızca bir kesimine değil, bütün kesimlerine hitap etmeye çalışan, yaygın bir eğitim kurumu haline gelmiştir (Şimşek & ark., 2019).

Günümüzde eğitim, müzelerin temel işlevleri arasında kabul edilmekte; müze eğitimi insanların var olan bilgi, yetenek ve kişisel ilgilerine göre müze koleksiyonlarından deneyim kazanmalarını, kendi anlamlarına ulaşmalarını sağlama ve yaşam boyu eğitimlerine katkıda bulunma sürecine katkı sunma anlamına gelmektedir. Pek çok müzede eğitim bölümü diğer bölümlerden ayrı bir birim olarak yer almakta, farklı ziyaretçi türlerinin ilgi ve ihtiyaçlarına göre formal ve informal eğitime katkı sunan çeşitli eğitim etkinlikleri sunulmakta, değerlendirilmekte ve geliştirilmektedir (Tezcan & Ödekan, 2006). Özsoy (2002)'a göre müzeler gelişmiş ülkelerin çoğunda; sadece muhafaza etme, sergileme, toplama ve eser onarımının yapıldığı yer olarak değerlendirilmemektedir; bütün bu işlevlerinin yanında müzelerin formal olmayan bir eğitim kurumu gibi çok etkin ve verimli bir şekilde kullanıldığı da bilinmektedir. Okul ve toplumda iş birliği yoluyla müzeler “duvarsız sınıf” kavramının önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar (Alakuş & Mercin, 2005). Bu özellikleri nedeniyle ki müzelerin çocuklar ve öğrenciler için organize ettikleri özel programlar bugün her zamankinden daha önemli hale gelmiştir (Özsoy, 2002).

21. yüzyılın başlarında müzelerin çeşitlerinde ve sayılarında dikkat çeken bir artış meydana gelmiştir. Müzeler ulusların kültür ve sanatına ait varlıkların muhafazasından çok bireylerin ve toplumların modernleşmesinde kıymetli bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca o toplum için bir eğitim ortamı olarak önemli rolü yerine getirmesinin yanı sıra, kültürel kimliğin belli bir düzende oluşturulup canlandırılacağı önemli bir mekân olarak da kullanılabilir (Buyurgan & Mercin, 2010).

Müzeciliğin son dönemlerde gelişen yeni bir türü de bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin imkânlarından faydalanılarak

ortaya çıkan sanal müzelerdir. Dünyada önde gelen müzeler dâhil olmak kaydıyla her çağdaş müze var olan teknolojiyi kullanarak çeşitli kültürlerden ziyaretçileri kendisine çekmeyi hedeflemektedir. Bu sayede hem yaptıkları etkinlikleri sunabilmekte, sahip oldukları koleksiyonları bütün dünyadan geniş kitlelere kolaylıkla ulaştırabilmekte ve karşılıklı etkileşim sağlamak gibi bir avantajı elde edebilmektedirler. Sanal müzeler ve diğer siteler de benzer doğrultuda müzelerin şeffaflığını sağlamaktadır. Birçok paydaşlar, izleyiciler, bağışçılar bu siteler sayesinde etkinlikleri, eserleri, yapılan faaliyetleri takip edebilmekte ve faaliyet raporlarına dahi ulaşabilmektedirler (Okan, 2018). Gelişen teknoloji ile beraber müzelerin ziyaretçilerine ulaşma şekillerinde de farklılıklar yaşanmıştır. Koleksiyonlarını sanal ortama taşıyan müzeler genel ağ sayesinde ziyaretçilerine zaman ve mekân sınırlaması olmadan erişme imkânı sağlamıştır. Oldukça kullanışlı bir duruma gelen bu uygulama gerek eğitimciler ve öğrenciler için gerekse ziyaretçiler için mekân sıkıntısı olmadan görme olanağı tanımaktadır. Bu kolaylıkların başında da maddi imkân ve zaman tasarrufu gelmektedir. Şu anda birçok müze var olan koleksiyonlarını sanal ortama yüklemiş durumdadırlar ve ziyaretçiler de bu avantaj sayesinde birçok müzeyi görebilmektedirler (Şimşek & ark., 2019).

Müzeler ve tarihi mekânlar, sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarının kültür ve medeniyetlere yönelik sunamayacağı değişik birincil kaynakları çocukların kullanımına imkân verebilir. Bunun yanı sıra müzeler ve tarihi mekânlarda öğrencide oluşturulabilecek ilgi ve merak duygusu sınıf ortamına taşınabilirse daha sonraki öğrenmeleri de güdüleyerek kolaylaştırabilir. Müzeler ve tarihi mekânlar; öğrencilerin birinci el kaynaklardan bilgi toplayarak nesnelere nasıl yorumlanması gerektiği konusunda fırsatlar oluşturabilir. Müzeler ve tarihi mekânlar etkili kullanıldığında öğrencilerde gözlem, düzenleme, akıl yürütme, çıkarım yapma, sınıflama, yordama gibi becerileri geliştirecektir (Ata, 2002).

Yine sınıfa tarihsel bir buluntu getirilerek veya yapılacak bir müze gezisiyle çocukların tarihsel buluntulara ulaşmaları sayesinde çeşitli sorularla kanıtı incelemek anlamlı bilgi edinmelerine katkı

sağlayabilir. Bunun için tarihsel nesneyle ilgili olarak; nesnenin tarihi, malzemesi, yapısı, tasarımı ve işlevinin sorgulanması önemli kazanımlar sağlayabilir. Nesnenin tarihine ilişkin olarak; ne zaman, nerede, kim için yapılmış olabileceği, bu nesneye sahip olanların nesneyi hangi amaçlarla kullandıkları ele alınabilir. Malzemesinin anlaşılması, nesnenin hangi malzeme kullanılarak yapıldığının, yapımının, kullanılan yapım tekniklerinin neler olduğunun, nesnenin işlevini yerine getirebilmesi için parçaların nasıl birleştirildiğinin sorgulanmasını kapsayabilir. Tasarım açısından, nesnenin yapı, biçim, üslup, süsleme ve ikonografisi, işlevi bakımından ise nesnenin içinde yer aldığı kültürde faydalılık açısından kullanımı ele alınarak sorgulanabilir (Kyving ve Marty, 2000).

Arkeolojik çalışmalara öğrencileri de dâhil etmek, özel bir bölgedeki yerleşimcileri çalışma süresince, onların bilimsel ve araştırma becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir (Geiger, 2004). Çünkü arkeolojik bir buluntu karşısında öğrenci eldeki kanıtlardan hareket ederek bilgi üretim sürecinde, önceki bilgilerini işe koşma, sorgulama, karşılaştırma, destekleme, akıl yürütme gibi zihinsel süreçleri yaşayarak, buluntuyu ve onunla ilgili insan yaşantısı ve eylemlerini zihinsel bağlamda yeniden inşa eder. Bu inşa, kanıtların bir bütünsel anlama ulaşmasına kadar imgelem denilen zihinsel bir süreci kapsar. Buna paralel olarak Doğan (2007) da yaptığı araştırmada öğrencilerin tarihsel bir kanıtı analiz etmeleriyle, sadece geçmişe ilişkin bilgilerine katkı sağlamakla kalmadıklarını, aynı zamanda tarihsel anlama, tarihsel analiz ve yorum becerilerini geliştirmelerine katkı sağladıklarını bulgulamıştır.

Arkeolojik kazı çalışmalarına öğrencileri de dâhil etmek, onların bilimsel ve araştırma becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir (Geiger, 2004). Bu bağlamda sınıfa arkeolojik kazı çalışması sonucunda elde edilen tarihsel bir buluntu getirilerek ve yapılacak bir müze gezisiyle öğrencilerin tarihsel buluntulara ulaşmaları sonrasında çeşitli sorularla bir kanıtı incelemek bilgiyi anlamlı hale getirmelerine katkı sağlayabilir. Bunun için tarihsel bir nesneye şu sorular yöneltilmelidir (Ata, 2002):

- Nesne nasıl ve hangi malzemeden yapılmıştır?
- Nesne süreç içerisinde zarar görmüş mü? Zedelenmiş mi?
- Nesne, geçmişte hangi amaçla kullanılmış olabilir?
- Bugün kullanılan benzer nesnelere var mı?
- Nesnenin bir işlevi var mı? Nasıl süslenmiştir?
- Nesne değerli midir? Değerli ise değer düzeyi nedir?

Diğer yandan çocuğun arkeolojik kalıntı gibi somut kanıtlar üzerinde ve gerçek bir araştırma ortamında çalışması, her şeyden önce onun tarihin gerçek olduğu duygusunu yaşamasına ve hissetmesine daha fazla olanak verebilir. Geçmişten gelen nesnelere görmek ve onlara dokunmak, o dönemde yaşıyor olmanın, orada bulunmanın nasıl bir duygu olduğunu hissettirebilir (Kyving ve Marty, 2000).

Yıllar boyunca öğrenme-öğretme süreçlerinde bilgisayar ve internet teknolojilerinin kullanımıyla ilgili yapılan çalışmalar neticesinde öğrenen özellikleri ve teknoloji kullanımı arasındaki ilişkiler anlaşılmasına başlanmıştır. Ayrıca bu çalışmalar öğrenme çıktılarının niteliğinin iyileştirilmesinde teknolojinin etkililiğini ortaya koymuştur (Wu & ark., 2013). Bunlardan biri de, fiziksel gerçek dünya ile sanal ortamlarını eş zamanlı olarak birleştiren “artırılmış gerçeklik (AG)” teknolojisidir (Azuma, 1997). Artırılmış gerçeklik, bir başka deyişle bilgisayar teknolojileri tarafından üretilen bilgileri, eklendiği bir fiziksel gerçek dünya çevresinin eş zamanlı doğrudan veya dolaylı görünümü olarak tanımlanabilir (Carmigniani & ark., 2011).

Fiziksel gerçek dünyadaki deneyimler üç boyutlu olmasına karşın öğrenme-öğretme süreçlerinde ucuz, esnek, taşınabilir ve eğitim için daha uygun olan iki boyutlu basılı materyaller ve çoklu ortamlar daha çok tercih edilmektedir. Ancak bu ortamlarda genel itibarıyla etkileşim sınırlı düzeyde kalmakta ve süreç daha durağan bir yapıda ilerlemektedir (Kesim & Özarslan, 2012). Özellikle

uzamsal ilişkilerin ve soyut kavramların öğrencilere kazandırılmasında bu ortamlar yetersiz kalabilmektedir. Bu bağlamda sanal ortam ile fiziksel gerçek dünyayı birbirine bağlayan artırılmış gerçeklik, karmaşık uzamsal ilişkilerin anlaşılmasını ve soyut kavramların somutlaştırılması noktasında önemli bir kolaylık sağladığı söylenebilir (Arvanitis & ark., 2017).

Şimşek (2011) öğrencilerin arkeolojinin çalışma biçimleri ile iki farklı şekilde karşılaşma imkânları olduğunu ortaya koymuştur. Bunlardan ilki ve ilk tercih edileni öğrencilerin kazı alanlarına götürülerek arkeolojik çalışmaları birebir yerinde görmeleri ve yaşamalarıdır. İkinci bir yol ise öğrencilerin çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmiş olan yapay kazı çalışmaları tasarlamaya dayanan deneysel (experimental) arkeolojinin olanaklarından yararlanmaktır. Bu tür zengin uygulamaların planlı ve eğitici bir şekilde sunulduğu yerlere “arkeopark” denilmektedir. Arkeoparkların eğitim süreci ile ilişkilendirilmesi bu alanlarda var olan kültürün insanlar tarafından fark edilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarımının sağlanabilmesi yolunda önemli bir faaliyettir. Öğretmenler tarafından sahada sunulan eğitici aktiviteler sayesinde eğitimin okul dışına taşınma işlemi de sağlanmış olacaktır. Özellikle çocukların yapacakları arkeopark etkinlikleri sonrasında elde edecekleri yaşantılar önemlidir. Bu çocuklar yetişkin insan düzeyine geldiklerinde, sahip oldukları kültürün nesnel kalıntılarının korunması noktasında arkeolojik parklardan öğrendiklerini uygulamaya koyacaklardır (Bayraktar, 2010).

2018 yılında yürürlüğe giren Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda arkeoloji disiplini ile ilgili konular, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ile “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanlarıyla disiplinler arası yaklaşımla yer almaktadır. Bu çerçevede sosyal bilgiler öğretiminde arkeolojik kazı alanlarından faydalanmanın önemi ortaya çıkmaktadır (MEB, 2018).

Sonuç

2018 yılından beri uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) içerisinde tarih konularının önemli bir ağırlığı bulunmakta ve tarih bilimini ilgilendiren kazanımların bazılarının sunulması açısından arkeoloji önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda arkeoloji disiplini ile ilgili konular, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ile “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanlarında disiplinler arası bir yaklaşımla yer almaktadır. Bu çerçevede sosyal bilgiler öğretiminde arkeolojik kazı alanlarından ve oralardan elde edilen bilgilerden faydalanmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Arkeoloji, tarih bilimiyle doğrudan bağlantılı olan sosyal bilgiler dersinin etkili bir şekilde öğretiminde, tarihi anlama ve geçmişle ilişki kurma gibi tarihsel düşünme becerilerinin gelişimini destekleyen önemli bir bilim dalı olarak işlev görmektedir. Sosyal bilgiler dersi sayesinde öğrenciler birden fazla bilgiye aynı anda ulaşma imkânına sahip olmaktadır.

Arkeoloji, eskiden insanların yaşadığı varsayılan yerleşimleri gün yüzüne çıkartarak çalışmalarını yürütür. Bu manada arkeoloji için bir anlamda “geçmişin röntgenidir” demek yanlış olmaz. Tarih çalışma alanının yalnızca tarih öncesi dönemine ilişkin değil, her dönemde temel kaynağı ve ayrılmaz bir parçası olarak arkeoloji biliminden faydalanılabilir. Arkeoloji bireyleri geçmişle buluşturarak, geçmişteki olaylarla ilgili yorum yapma ve tahminde bulunma olanağı verir, böylece bireyin tarihsel empati kurmasına yardımcı olur.

Arkeoloji bilimi ve bu bilimin temel eğitimde öğretiminin sosyal bilgiler dersiyle ilişkilendirilmesi sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarından birisi olan “Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi Yaklaşımı”nın da bir gereği olarak değerlendirilmelidir. Sosyal bilgiler öğretiminde arkeoloji konularının etkili bir şekilde verilebilmesi için müzelerden fonksiyonel bir şekilde yararlanılması gerekir. Günümüz koşullarında artık pek çok müzede eğitim bölümleri diğer sergi alanlarından ayrı bir şekilde kurulmuş ve okulların kullanımına sunulmuştur. Bu özellikleri sayesinde müzeler “duvarsız sınıf” olarak değerlendirilmekte ve öğrencilerin tarihsel

becerilerini harekete geçirdikleri önemli bir mekân olarak yararlanılmaktadır. Yine son dönemlerde iyice gelişen bilgisayar teknolojilerinin sağladığı imkânlar sayesinde “artırılmış gerçeklik (AG)” de öğrencilere geçmişî üç boyutlu olarak algılama olanağı tanımaktadır. Son olarak ise öğrencilerin çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmiş olan yapay kazı çalışmaları tasarlamaya dayanan deneysel (experimental) arkeolojinin olanaklarından yararlandıkları arkeoparklar öğrencilerin öğrendikleri bilgileri uygulamaya koydukları önemli bir alandır. Bu bağlamda imkânlar dâhilinde arkeoparklardan mümkün olduğunca faydalanılmaya çalışılmadır. Öğrencilere yaparak yaşayarak öğrenebilecekleri ortamlar sunulmalıdır.

KAYNAKLAR

Akdağ, H. & Sarı, İ. (2010). Sosyal bilgiler öğretiminde arkeolojinin ve antropolojinin yeri. R. Turan ve K. Ulusoy (Editör), *Sosyal bilgilerin temelleri* içinde (s. 229-240). Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Alakuş, A. O., Mercin, L. (2005). Anadolu güzel sanatlar liseleri programlarının müze eğitimi ve uygulamaları dersi açısından değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 8, 1-10.

Arsebük, G. (1983). Dünden bugüne arkeoloji. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi*, İstanbul: Gözlem Matbaacılık.

Arvanitis, T. N., Petrou, A., Knight, J. F., Savas, S., Sotiriou, S., Gargalakos, M. & Gialouri, E. (2007). Human factors and qualitative pedagogical evaluation of a mobile augmented reality system for science education used by learners with physical disabilities. *Personal and Ubiquitous Computing*, 13 (3), 243-250.

Ata, B. (2002). *Müzeler ve tarihî mekânlarla tarih öğretimi: Tarih öğretmenlerinin "müze eğitimine" ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Azuma, T. R. (1997). A survey of augmented reality. *Presence: Teleoperators & Virtual Environments*, 6 (4), 355-385.

Başaran, C. (1988). *Arkeolojiye giriş I*, No:1, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölüm Yayınları.

Bayraktar, S. (2010). *Kentsel alanda arkeolojik park tasarımı: Küçükyalı ve Saraçhane arkeolojik parklarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Buyurgan & Mercin (2010). *Görsel sanatlar eğitiminde müze eğitimi ve uygulamaları*. Ankara: Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği.

Carmigniani, J., Furht, B., Anisetti, M., Ceravolo, P., Damiani, E., & Ivkovic, M. (2011). Augmented reality technologies, systems and applications. *Multimedia tools and applications*, 51 (1), 341-377.

Çevik, Ö. & Erdoğan, B. (2014). *Yerleşim sistemleri ve mekân analizi*. İstanbul: Ege Yayınları.

Çevik, Ö. (2005). *Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci Kuramsal Bir Değerlendirme*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Doğan Y. (2007). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gamble, C. (2014). *Arkeolojinin Temelleri*. (Çev. D. Kayıhan). İstanbul: Aktüel Arkeoloji Yayıncılık.

Geiger B. F. (2004). Teaching about history and science through archaeology service learning. *The Social Studies*, 95 (4), 166-171.

Gölbaş, A. (2016). Türk arkeolojisinin kuramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (46), 302-316.

Güler, A. (2019). Müzede eğitim öğrenme ortamı olarak müzeler. S. Buyurgan (Ed.), *Müzecilik ve müzede eğitimin tarihsel gelişimi* içinde (s. 59). Ankara: Pegem Akademi.

Hall, M. (2001). Social archaeology and the theatres of memory. *Journal of Social Archaeology*, 1 (1), 50-61.

Heidegger, M. (2004). *Varlık ve zaman*. (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Hodder, I. & Hutson, S. (2010). *Geçmiş okumak/arkeolojiyi yorumlamada güncel yaklaşımlar*. (Çev. B. Toprak ve E. Rona). Ankara: Phoenix Yayınları.

Kahya, Y., Kazmaoğlu M., Mazlum D., Saner T., Soysal M. & Tanyeli G. (1997). *Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi* (c.3, s. 1320-1321). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.

Kesim, M. & Özarslan, Y. (2012). Augmented reality in education: current technologies and the potential for education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 297-302.

Kızılay, N. & Doğan, Y. (2014). Sınıfta arkeoloji: 6. sınıf öğrencilerinin tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi üzerine bir eylem araştırması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (2), 85-107.

Kızılay, N. (2014). *Arkeoloji konularının sınıf içi yaparak yaşayarak öğretiminin 6. sınıf öğrencilerinin tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi üzerine bir eylem araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.

Koyre, A. (2000). *Bilim tarihi yazıları*. Ankara: Tübitak Yayınları.

Kyving, D. & Marty, M. A. (2000). *Yanıbaşımızdaki tarih*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Lewis, C. (2014). Cooler than a trip to alton towers?: assessing the impact of the higher education field academy, 2005-13. *Public Archaeology*, 13 (4), 295-322.

Meydan, A. & Akkuş, A. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin tarihi ve kültürel değerlerin kazandırılmasındaki önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 29, 402-422.

Narçın, A. (2009). *A'dan Z'ye Urartu*. İstanbul: Ozan.

Okan, B. (2018). Günümüz müzecilik anlayışındaki yaklaşımlar ve müze oluşumunu etkileyen unsurlar. *Tykhé Sanat ve Tasarım Dergisi*, 3 (4), 215-242.

Öğün, B. (1990). *Arkeoloji ve tarih*. Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyumu, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Özdoğan, M. (2011). *50 soruda arkeoloji*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Özsoy, V. (2002). Sanat (resim) eğitiminde müze ve okul iş birliği ve müzeye dayalı bazı öğretim yöntemleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 1 (10), 153-154.

Öztürk, C. (2008). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. Öztürk, C., (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 1- 31). Ankara: Pegem Akademi.

Panchyk, R. (2001). *Archaeology for kids, uncovering the mysteries of our past (25 activities)*. Chicago: Review Press.

Renfrew, C. & Bahn, P. (2017). *Arkeoloji Kuramlar Yöntemler ve Uygulama*. (Çev. G. Ergin). İstanbul: Homer Yayınları.

Şimşek, A. (2011). Geçmişin nesnesini arayan bilim arkeoloji: Türkiye’de tarih öğretimindeki durumu. *Turkish Studies*, 6 (2), 919-934.

Şimşek, H., Yıldız, E. M. & Başak, D. P. (2019). Müzede eğitim öğrenme ortamı olarak müzeler. S. Buyurgan (Ed.), *Müze ve Müzecilik* içinde (s. 29). Ankara: Pegem Akademi.

Tarhan, M. T. (1995). *Tarih yazımında arkeolojinin önemi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tezcan Akmehmet, K., Ödekan, A. (2006). Müze eğitiminin tarihsel gelişimi. *İTÜ Dergisi Sosyal Bilimler*, 3 (1), 47-58.

Wu, H. K., Lee, Y. W. S., Chang, H. Y., & Liang, J. C. (2013). Current status, opportunities and challenges of augmented reality in education. *Computers & Education*, 62, 41-49.

Zayımoğlu Öztürk, F. (2014). Sosyal bilgiler dersinde arkeolojik kazı çalışması ve müze gezisi. *Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi (ATED)*, 4 (1), 12-26.

BÖLÜM IV

The Impact of Artificial Intelligence In Education: The Use of Chatgpt in Social Studies Education

Fatih PALA¹

Introduction

In recent years, artificial intelligence (AI) technologies have had a revolutionary impact on the education sector. The development of AI has initiated a new era in education and completely transformed the learning experience. AI provides students with personalized and interactive learning opportunities, making the learning process more efficient and engaging (Chan & Hu, 2023; Petersen, 2016). AI is defined as the field that aims to develop computer systems with human-like intelligence. It uses techniques such as big data analysis, machine learning, and deep learning to solve complex problems, make predictions, and make decisions. The use of AI in education helps provide students with personalized

¹ Dr., Oltu Bilim ve Sanat Merkezi

learning experiences and assists teachers in more effectively guiding students (Ahuja, 2019). AI technologies are bringing about transformative effects in various ways in the field of education (Cope, Kalantzis & Searsmith, 2021; Wang, 2023). Here are some of these effects: Personalized Learning: AI can provide students with personalized learning experiences based on their needs. Taking into account students' learning pace, interests, and weaknesses, suitable content and activities can be offered to them. This allows students to progress at their own pace and learn more effectively. Teacher Support: AI provides valuable support to teachers. Teachers can use AI systems to monitor students' progress, identify learning gaps, and provide personalized feedback accordingly. Additionally, AI saves time for teachers and enables them to focus on individual students more effectively. Accessibility: AI expands learning opportunities and increases access to education. Students can overcome geographical or economic barriers and find opportunities for remote learning. Moreover, AI provides personalized support for students with special needs. Data Analysis and Predictions: AI can contribute to improving the curriculum by analyzing students' performance and making predictions. Big data analysis helps gain a better understanding of students' learning processes, and teaching methods and materials can be developed based on this information (Gordon, 2011; Muskat, 2023).

AI technologies are bringing about a transformative shift in the education sector. They help maximize students' potential by offering personalized learning experiences and enable teachers to guide students more effectively. Additionally, they enhance the accessibility of education and provide a better understanding of learning processes through data analysis. The transformative impact of AI in education will shape future educational models and be a significant factor in students' achievements. AI technologies have generated significant transformation in the education sector in recent years. These technologies are changing traditional education methods by providing students with more personalized, interactive, and efficient learning experiences. In this context, language model-

based AI technologies like ChatGPT play an important role in education (Alsmadi, Tabieh, Alsaifi & Al-Nawaiseh, 2023; Fadel, Holmes & Bialik, 2019; Gregorcic & Pendrill, 2023).

ChatGPT, developed by OpenAI, is a language model that stands out with its natural language processing capabilities. ChatGPT can understand, respond to, and generate text-based interactions from users. This makes it a valuable tool for use in education. The use of ChatGPT in education provides many advantages for students. Firstly, it allows students to personalize their learning experience (Boudreau, 2023). Students can ask questions, make sense of concepts, and engage in deep learning through ChatGPT. This enables each student to progress at their own learning pace and according to their needs. Moreover, ChatGPT is a valuable assistant for teachers as well. Teachers can use ChatGPT for in-class interactions, assignment assessments, and student guidance. It can respond to students' questions, provide examples, and track students' progress. This enables teachers to provide more individual guidance and enhances students' understanding and success (Metz, 2022; Mollman, 2022). However, the use of AI technologies like ChatGPT in education also poses some challenges. They cannot fully replace interaction with a real teacher, and in some cases, they may provide incorrect or misleading information. Therefore, the role of teachers in providing proper guidance, control, and supervision is crucial. In conclusion, AI technologies have made a significant impact in education with tools like ChatGPT, which is a language model-based AI. These technologies provide personalized learning experiences for students and enable teachers to guide students more effectively. However, the use of these technologies should be done carefully and under the guidance and supervision of teachers (Lucy & Bamman; 2021; Williams, 2023).

Artificial intelligence (AI) technologies have brought about a significant transformation in the education sector in recent years. These technologies have initiated a new era in education by providing students with personalized and interactive learning experiences (Adiguzel, Kaya & Cansu, 2023). Social studies

education aims to equip students with the skills to understand and evaluate the history, culture, and social dynamics of society. In this context, the importance of using AI technologies in social studies education is increasing. AI can be used in various ways in social studies education. Firstly, AI-based systems can offer students personalized learning experiences. By providing content that matches students' learning styles and paces, AI can facilitate more effective learning. AI can also provide personalized feedback and guidance to teachers by identifying students' interests and challenges (Gao, Zhao, Yu & Xu, 2023). Furthermore, AI technologies can play a significant role in areas such as research and data analysis in social studies classes. By granting access to large databases, AI can help students explore information in fields such as history, geography, or sociology more easily. AI algorithms can analyze this data, provide students with a deeper understanding, and reveal various connections. Another important aspect of using AI in social studies education is its contribution to developing students' critical thinking and problem-solving skills (Dimitrov, 2023). AI systems can present students with scenarios related to real-world problems and encourage them to find solutions. This helps students enhance their analytical thinking, questioning, and critical evaluation skills. The use of AI technologies in social studies education can enrich students' learning experiences, provide more effective guidance to teachers, and strengthen critical thinking skills. However, it is important to remember that the use of AI in education still relies on the guidance and supervision of teachers. AI technologies can assist students in better understanding social studies and establishing a deeper connection with the world, but they cannot fully replace the guidance and supervision of teachers (Crowe & Cuenca, 2016; Fitria, Simbolon & Afdaleni, 2022; Hirsh-Pasek Hirsh-Pasek, Zosh, Hadani, Golinkoff, Clark, Donohue & Wartella, 2022).

ChatGPT, as a language model, stands out with its natural language processing capabilities. Trained using deep learning techniques, ChatGPT excels in understanding, responding to, and generating text-based interactions. These features present significant

potential in social studies education. ChatGPT can provide students in social studies classes with significant advantages. Firstly, students can gain in-depth knowledge about topics such as history, geography, and culture by interacting with ChatGPT. With its extensive database and understanding capabilities, ChatGPT can answer students' questions and provide relevant content. Additionally, ChatGPT can assist students in developing their critical thinking skills. By engaging in conversations with ChatGPT, students can evaluate different perspectives, engage in discussions, and deepen their own thoughts. This can help students enhance their analytical thinking and problem-solving skills in social studies classes (Pavlik, 2023; Warren, 2023).

In conclusion, language models like ChatGPT play a significant role in social studies education. This technology offers students the opportunity to gain in-depth knowledge, develop critical thinking skills, and evaluate different perspectives. However, the use of ChatGPT should be implemented under the guidance and supervision of teachers to support students' development effectively.

This study focuses on the impact of using the language model called ChatGPT in social studies education. The study investigates how ChatGPT assists teachers in pre-lesson planning, activity preparation during the lesson, and assessment preparation after the lesson. The study addresses three scenarios:

1. The use of the ChatGPT language model in preparing lesson plans for social studies classes.
2. The use of the ChatGPT language model in activity preparation during social studies classes.
3. The use of the ChatGPT language model in assessment and evaluation preparation after social studies classes.

Method

This study is an exploratory research. The aim of the study is to reflect on the outcomes related to social studies education using

ChatGPT. Exploratory studies employ a specific research method within technology research (Hamilton, Smith & Worthington, 2009; Palinkas, Horwitz, Green, Wisdom, Duan & Hoagwood, 2015). In this study, the researcher critically analyzes ChatGPT outputs related to social studies education as part of the exploration, comparing them with the main themes in the research. The documents obtained for exploratory purposes are directly copied from ChatGPT. These documents represent instant responses. When the same questions are entered into ChatGPT at different times, different responses may be obtained.

Findings

In this section, the analysis of document findings obtained from questions posed to ChatGPT is presented.

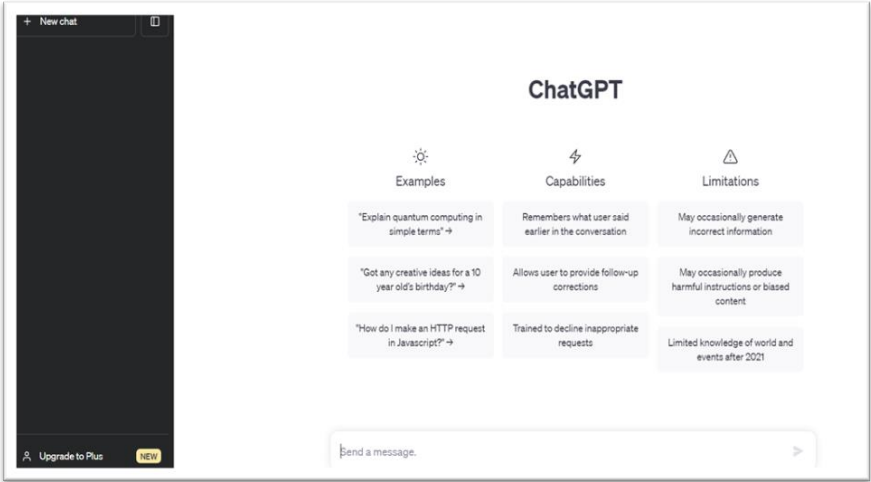

Figure 1. ChatGPT Interface

The new Chat section is located in the top right corner of the model interface. By entering this section, you can start a conversation with the model. On the main screen of the model, there are descriptions about the model's relevance, capacity, and limitations.

ChatGPT Conversation 1: Preparing Lesson Plan for Social Studies

Necessary information was obtained through ChatGPT, considering the 5th-grade Social Studies lesson on Unit 5, Topic 3: "Economy and Social Life." The model was asked to prepare a lesson plan for this topic, consisting of three class periods of 40 minutes each.

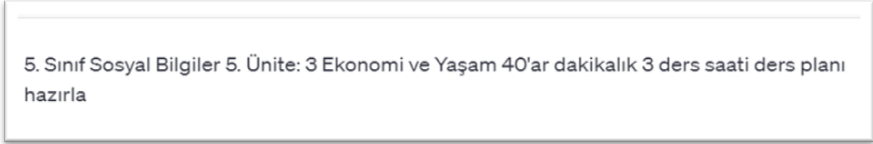

Figure 2. ChatGPT Conversation on Lesson Plan Preparation

The prepared lesson plan includes the following components: topic title, grade level, duration, lesson objective, lesson structure, introduction, activities, conclusion, and homework.

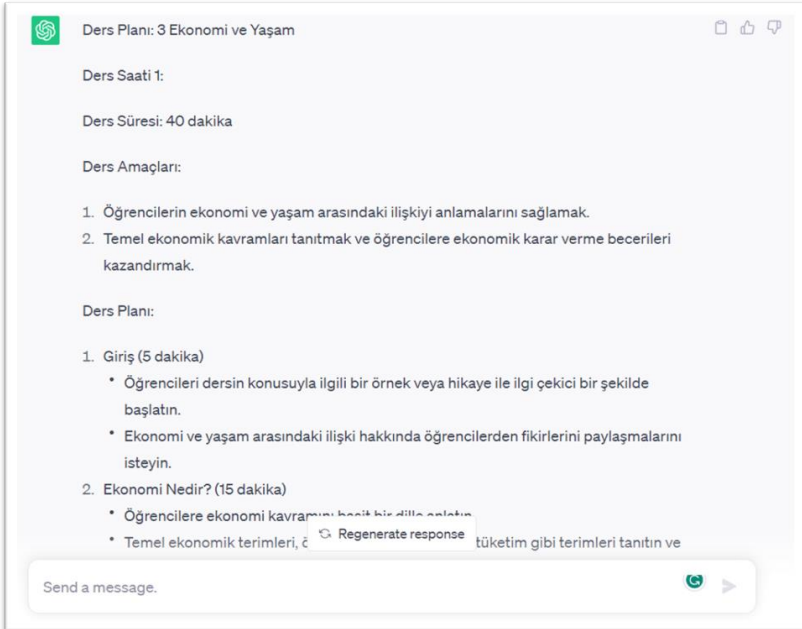

Figure 3. ChatGPT Lesson Plan

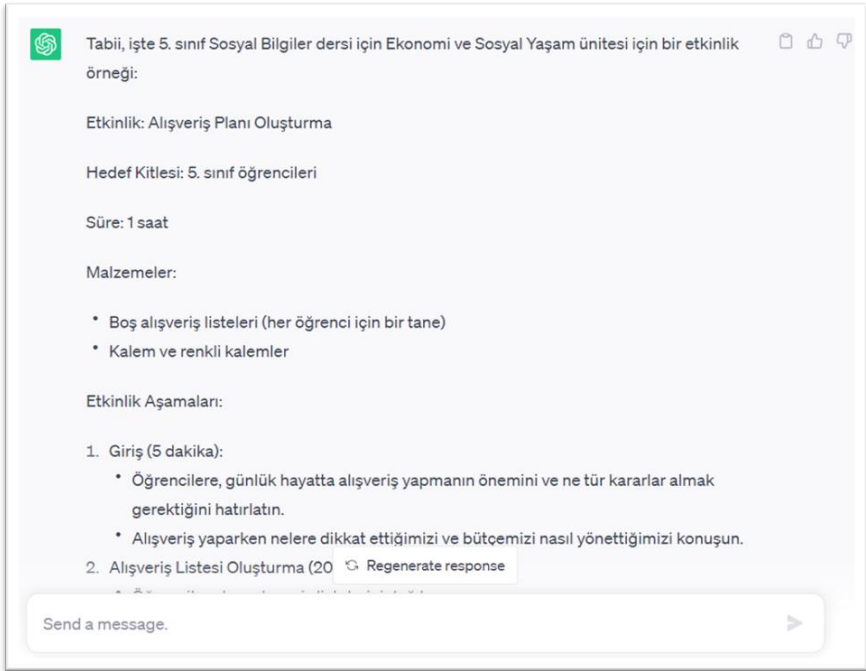
ChatGPT: Activity Preparation during Social Studies Class

The necessary information has been obtained through ChatGPT, considering the 5th-grade Social Studies class, Unit 3, Topic 5, "Economy and Social Life." I have been asked to prepare activities for this topic, with three class hours of 40 minutes each.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler 5. Ünite: 3 Ekonomi ve Yaşam 40'ar dakikalık 3 ders saati etkinlik hazırla

Figure 4. ChatGPT Activity Preparation Conversation

In the prepared activities related to the topic, the activity name, target audience, duration, materials, activity steps, and conclusion section are included.

Tabii, işte 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi için Ekonomi ve Sosyal Yaşam ünitesi için bir etkinlik örneği:

Etkinlik: Alışveriş Planı Oluşturma

Hedef Kitle: 5. sınıf öğrencileri

Süre: 1 saat

Malzemeler:

- Boş alışveriş listeleri (her öğrenci için bir tane)
- Kalem ve renkli kalemler

Etkinlik Aşamaları:

1. Giriş (5 dakika):
 - Öğrencilere, günlük hayatta alışveriş yapmanın önemini ve ne tür kararlar almak gerektiğini hatırlatın.
 - Alışveriş yaparken nelere dikkat ettiğimizi ve bütçemizi nasıl yönettiğimizi konuşun.
2. Alışveriş Listesi Oluşturma (20 [Regenerate response](#))

Send a message. >

Figure 5. ChatGPT Lesson Activity

ChatGPT: Post-Assessment Preparation after Social Studies Class

Considering the 5th grade Social Studies class, Unit 3, Topic 5, "Economy and Social Life," the necessary information has been obtained through ChatGPT. I have been asked to prepare an exam model with a mixed format and answer key for this topic.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler 5. Ünite: 3 Ekonomi ve Yaşam konusu ile ilgili karma bir sınav ve cevapları hazırla

Figure 6. ChatGPT Exam Preparation Conversation-1

In the mixed-format exam prepared for the topic, there are 5 multiple-choice questions and 2 essay questions.

Soru 1: Ekonomi, aşağıdakilerden hangisiyle ilgilidir?

- a) Bir ülkenin başkenti
- b) Bir toplumun kaynaklarını üretim, dağıtım ve tüketim yoluyla yönetme süreci
- c) Bir ülkenin milli marşının sözleri
- d) İnsanların spor etkinliklerine katılımı

Cevap: b) Bir toplumun kaynaklarını üretim, dağıtım ve tüketim yoluyla yönetme süreci

Soru 2: Tasarruf etmenin önemi nedir?

- a) Para biriktirmek için
- b) Ekonomik büyümeyi engellemek için
- c) Daha fazla tüketim yapmak için
- d) Eğlence harcamalarını artırmak için

Cevap: a) Para biriktirmek için

Soru 3: Hangi eylem, ekonomik bir karardır?

- a) Arkadaşınızla vakit geçirmek için sinemaya gitmek
- b) Evdeki boş zamanınızda kitap c
- c) Alveriş yaparken indirimleri takip etmek

Send a message.

Figure 7. ChatGPT Mixed-Format Exam-1

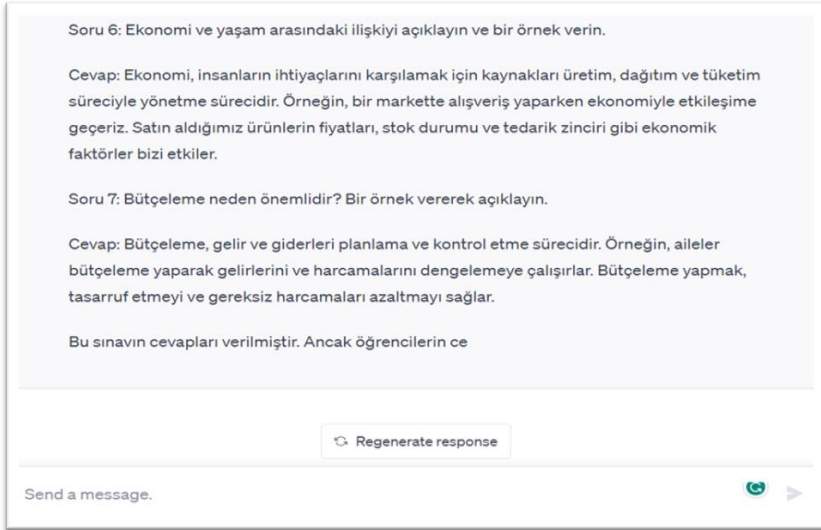

Figure 8. ChatGPT Mixed-Format Exam-2

Considering the 5th-grade Social Studies class, Unit 3, Topic 5, "Economy and Social Life," the necessary information has been obtained through ChatGPT. I have been asked to prepare an exam model for this topic, consisting of true/false and fill in the blank's questions, along with their answer key.

Figure 9. ChatGPT Exam Preparation Conversation-2

In the true/false and fill in the blank's exam prepared for the topic, there are 5 true/false questions and 5 fill in the blank's questions.

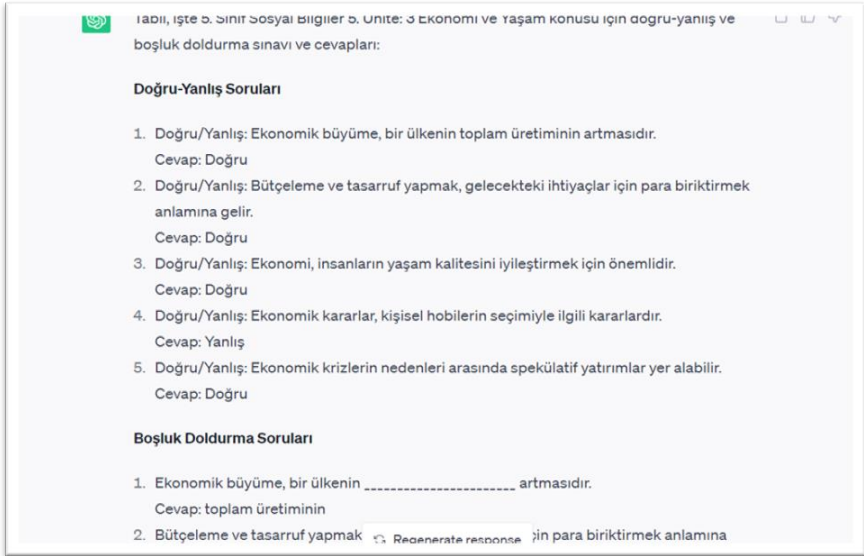

Figure 10. ChatGPT True/False and Fill in the Blanks Exam

Considering the 5th grade Social Studies lesson, Unit 5, topic 3 "Economy and Social Life", necessary information has been obtained through ChatGPT. I have been asked to prepare a rubric table for the model related to the subject.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler 5. Ünite: 3 Ekonomi ve YaŒam rubrik tablosu hazırla

Figure 11. ChatGPT Rubrics Table Conversation

The rubric table prepared on the subject; It consists of 5 categories and 3 scoring criteria.

Tabii, işte 5. Sınıf Sosyal Bilgiler 5. Ünite: 3 Ekonomi ve Yaşam konusu için bir rubrik tablosu örneği:

Kriterler	Tamamen Anlamış	Kısmen Anlamış	Anlamamış
Kavramlar ve Tanımlar	4	2	0
Ekonomik Kararlar	4	2	0
Ekonominin Yaşamdaki Önemi	4	2	0
Bütçeleme ve Tasarruf	4	2	0
Ekonomik Büyüme	4	2	0

Her kriter için öğrencilerin performansını değerlendirmek için 0-4 arasında puanlama yapabilirsiniz. "Tamamen Anlamış" kategorisi öğrencilerin konuyu doğru ve eksiksiz bir şekilde anladıklarını gösterirken, "Kısmen Anlamış" kategorisi bazı eksiklikler veya hatalar olduğunu ifade eder. "Anlamamış" kategorisi ise öğrencilerin konuyu yanlış veya eksik bir şekilde anladıklarını gösterir.

Figure 12. ChatGPT Rubric Table for a Lesson

Considering the 5th grade Social Studies lesson, Unit 5, topic 3 "Economy and Social Life", necessary information has been obtained through ChatGPT. I have been asked to prepare a self-evaluation table for the model related to the subject.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler 5. Ünite: 3 Ekonomi ve Yaşam öz değerlendirme tablosu hazırladım

Figure 13. ChatGPT Self-Evaluation Table Conversation

Self-evaluation table prepared on the subject; It consists of 5 categories and 3 development criteria.

Tabii, işte 5. Sınıf Sosyal Bilgiler 5. Ünite: 3 Ekonomi ve Yaşam konusu için bir öz değerlendirme tablosu örneği:

Beceriler	Tamamen Geliştirdim	Kısmen Geliştirdim	Geliştirmem Gerekliyor
Ekonomi kavramlarını anlama			
Ekonominin yaşamdaki önemini anlama			
Bütçeleme ve tasarruf yapabilme			
Ekonomik kararlar verme			
Ekonomik büyümeyi anlama			

Bu öz değerlendirme tablosu, öğrencilerin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler 5. Ünite: 3 Ekonomi ve Yaşam konusundaki becerilerini değerlendirmelerine yardımcı olacaktır. Öğrenciler, her beceri için kendilerini "Tamamen Geliştirdim" (başarılı), "Kısmen Geliştirdim" (kısmi başarı) veya "Geliştirmem Gerekliyor" (eksiklikler var) şeklinde değerlendirebilirler. Bu tablo, öğrencilerin kendi güçlü yönlerini ve geliştirmeleri gereken alanları fark etmelerine ve hedefler belirlemelerine yardımcı olacaktır.

Regenerate response

Send a message.

Figure 14. ChatGPT Lesson Self-Evaluation Table

Conclusion and Discussion

According to the research findings, it was requested to prepare a lesson plan using ChatGPT for the 5th-grade Social Studies class, specifically focusing on Unit 5, Topic 3, which is "Economy and Social Life," with three class periods of 40 minutes each. The prepared lesson plan includes the topic title, grade level, duration, lesson objectives, lesson content, introduction, activities, conclusion, and assignment. Pavlik (2023) has suggested that ChatGPT can assist in preparing the lesson plan by explaining the purpose and goals of the lesson. Additionally, suggestions can be obtained from ChatGPT regarding the main topics, subtopics, and their sequence. ChatGPT can create a lesson plan that offers activity ideas such as discussions, group work, application, or project-based activities, which can facilitate active student participation (Lecler, Duron & Soyer, 2023).

ChatGPT provides information on how to incorporate lesson plan evaluation and feedback stages and how to assess student performance, which criteria to use, and how to conduct the feedback

process (Elsen-Rooney, 2023). ChatGPT assists in differentiating the lesson plan and considering student needs, allowing adaptations to be made according to various learning styles, paces, and requirements of the students (Herft, 2023). However, it is important to note that ChatGPT is merely a support tool, and it is essential for the teacher to shape the lesson plan according to the students' needs and the content of the lesson. Furthermore, it is crucial for teachers to interact with students during the lesson plan process, receive feedback, and adapt the plan when necessary.

Artificial intelligence models like ChatGPT can assist in lesson plan preparation; however, it should be based on teachers' professional evaluations and decisions (Baidoo-Anu & Ansah, 2023; Qadir, 2022). By asking questions about the planning stages of a specific activity, project, or process, ChatGPT can provide suggestions for creating specific steps in the plan, considering which stages should be taken into account. ChatGPT offers ideas on activities and steps that can be included in the plan to achieve specific goals by explaining the plan's purpose, objectives, and expected outcomes. By posing questions about resource and material selection for a particular topic or project, ChatGPT can provide assistance in terms of suggesting relevant sources, online materials, or book recommendations. Additionally, ChatGPT can provide consultancy services regarding the timing and planning process of a specific activity or project, guiding the sequencing of steps, estimating durations, and managing time between activities. By asking questions about how the plan can be evaluated and feedback can be obtained, ChatGPT offers suggestions for effective evaluation and improvement of the plan (Terwiesch, 2023; Thunstrom, 2022).

According to the research findings, ChatGPT was requested to prepare activities related to the 5th Unit, 3rd Topic of the 5th grade Social Studies course, "Economy and Social Life," with 3 class hours of 40 minutes each. The prepared activities include the name of the activity, target audience, duration, materials, activity stages, and conclusion section. ChatGPT can provide activity ideas that encourage active student participation, promote discussions, and

enhance problem-solving skills by consulting on the preparation of student activities (Zhai, 2022). ChatGPT provides suggestions regarding interactive teaching materials such as online tools, simulations, quizzes, or games for creating interactive materials (Burkhart, 2023). Additionally, ChatGPT can offer activity suggestions related to the topic or objectives of the lesson, helping teachers in creating teaching materials such as presentations, worksheets, visuals, or student activities by interacting with ChatGPT (García-Peñalvo, 2023). However, ChatGPT should be used as a supportive tool, and it is important for teachers to shape the teaching activities according to the needs of their students. Teachers should continue to engage with students directly to identify individual needs and adapt teaching activities accordingly (Terwiesch, 2023; Thunstrom, 2022).

According to the research findings, ChatGPT was requested to prepare a mixed-format exam and its answers for the 5th grade Social Studies course, 5th Unit, 3rd Topic, "Economy and Social Life." The mixed-format exam includes 5 multiple-choice questions and 2 open-ended questions. ChatGPT was also requested to prepare a true/false and fill-in-the-blanks exam and its answers for the same topic, which consists of 5 true/false questions and 5 fill-in-the-blanks questions. Furthermore, ChatGPT was requested to prepare a self-assessment and rubric table for the topic. The self-assessment and rubric table were composed of 5 categories and 3 scoring criteria. Lecler, Duron and Soyer (2023) suggest that ChatGPT can be utilized to generate exam questions by asking questions about various question types such as multiple-choice, true/false, matching, or open-ended questions for assessment exams. Baidoo-Anu and Ansah (2023) indicate that ChatGPT can provide insights regarding the difficulty level of exam questions, whether they are low, medium, or high. Additionally, by providing information about the sequencing and distribution of exam questions, ChatGPT can offer suggestions on how to arrange questions based on topics or difficulty levels and which topics can be given more emphasis. Qadir (2022) suggests that ChatGPT can assist in creating answer keys, scoring

criteria, and correct answers for exams, providing ideas on how to score exam questions. ChatGPT can provide information on the exam format (paper-based, online, multiple-choice, open-ended, etc.), duration, how the exam can be structured, and how to manage timing. ChatGPT assists teachers in evaluating student work and providing feedback. Teachers can share student written assignments or tests with ChatGPT to receive feedback on issues such as grammar, language usage, or structural adjustments (García-Peñalvo, 2023). Artificial intelligence models like ChatGPT can support exam preparation; however, the exam preparation process should rely on the professional evaluations and decisions of teachers. While considering the suggestions from ChatGPT, it is important to ensure that the exam aligns with the learning objectives and student needs. Additionally, reviewing and adapting the scoring and evaluation processes is crucial to ensure fair and objective assessment of students (Terwiesch, 2023; Thunstrom, 2022).

Teachers use ChatGPT to attract students' attention and explain learning materials. It helps them provide a personalized learning experience by allocating more time and energy to students. Additionally, ChatGPT allows teachers to enrich their lesson materials and provide engaging resources. Social studies teachers utilize ChatGPT for various purposes, such as creating lesson plans, developing activities during class, and preparing assessment questions for post-lesson evaluation. However, social studies teachers should use ChatGPT solely for their own work and provide its benefits to students. Interacting with ChatGPT can help students gain a broader perspective on cultural differences, political processes, and global issues within the context of social studies. ChatGPT can also be used to bridge the gap between theoretical knowledge and practical applications. Through interactions with ChatGPT, students can engage in simulations, scenarios, or virtual role-playing games to deepen their understanding of social studies topics. This approach enables the concretization of abstract concepts and makes learning more enjoyable and effective for students. Overall, large language models like ChatGPT have the potential to

make significant contributions to the teaching process of social studies. They enable students to experience more interactive learning, provide teachers with the means to offer personalized guidance, and enhance the understanding of social studies topics in a richer manner. However, it is crucial to be aware of the limitations of ChatGPT. Students should verify their information sources, utilize critical thinking skills, and question the responses provided by ChatGPT. Educators and researchers should further investigate the impact of ChatGPT in social studies classrooms and develop appropriate strategies to make the most of this potential tool.

REFERENCES

Adiguzel, T., Kaya, M. H., & Cansu, F. K. (2023). Revolutionizing education with AI: Exploring the transformative potential of ChatGPT. *Contemporary Educational Technology*, 15(3), ep429. <https://doi.org/10.30935/cedtech/13152>

Ahuja, A. S. (2019). The impact of artificial intelligence in medicine on the future role of the physician. *PeerJ*, 7, e7702. <https://doi.org/10.7717/peerj.7702>

Alsmadi, M. A., Tabieh, A. A., Alsaifi, R. M., & Al-Nawaiseh, S. J. (2023). The effect of the collaborative discussion strategy think-pair-share on developing students' skills in solving engineering mathematical problems. *European Journal of Educational Research*, 12(2), 1123-1135. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.12.2.1123>

Baidoo-Anu, D., & Ansah, L. (2023). Education in the era of generative artificial intelligence (AI): Understanding the potential benefits of ChatGPT in promoting teaching and learning. *SSRN*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4337484>

Boudreau, C. (2023). I asked ChatGPT about its carbon footprint and it didn't have a real answer. *Insider*. <https://www.businessinsider.com/chatgpt-openai-carbon-footprint-ai-climate-crisis-2023-2>

Burkhart, M. (2023). AI program ChatGPT presents useful resource to students, educators warn against cheating. *The Technician*. <https://www.proquest.com/wire-feeds/ai-program-chatgpt-presents-useful-resource/docview/2771844930/se-2?accountid=10675>

Chan, C. K. Y., & Hu, W. (2023). Students' voices on generative AI: Perceptions, benefits, and challenges in higher education. *ArXiv preprint ArXiv:2305.00290*.

Cope, B., Kalantzis, M., & Searsmith, D. (2021). Artificial intelligence for education: Knowledge and its assessment in AI-

enabled learning ecologies. *Educational Philosophy and Theory*, 53(12), 1229–1245.
<https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1728732>

Crowe, A. R. & Cuenca, A. (2016). *Introduction: What are we teaching social studies (Teachers) for?*. A. R. Crowe and A. Cuenca (Ed.) in *Rethinking social studies teacher education in the twenty-first century* (p.xxvii-xxx1). Switzerland: Springer.

Darics, E., & Poppel, L. (2023). Debate: ChatGPT offers unseen opportunities to sharpen students' critical skills. *The Conversation*. <https://theconversation.com/debate-chatgpt-ofers-unseenopportunities-to-sharpen-students-critical-skills-199264>

Dimitrov, M. (2023). *What business leaders should know about using LLMS like ChatGPT*.

Elsen-Rooney, M. (2023). NYC education department blocks ChatGPT on school devices, networks. *Retrieved on January*. <https://ny.chalkbeat.org/2023/1/3/23537987/nyc-schools-ban-chatgpt-writing-artificial-intelligence>.

Fadel, C., Holmes, W., & Bialik, M. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. The Center for Curriculum Redesign, Boston, MA.

Fitria, T. N., Simbolon, E. & Afdeleni. (2022). Possibility of Metaverse in education: opportunity and threat. *SOSMANIORA (Jurnal Ilmu Sosial dan Humaniora)*, 1(3), 365-375.

Gao, J., Zhao, H., Yu, C., & Xu, R. (2023). Exploring the feasibility of chatgpt for event extraction. *arXiv preprint arXiv:2303.03836*.

García-Peñalvo, F. J. (2023). The perception of Artificial Intelligence in educational contexts after the launch of ChatGPT: Disruption or panic? *Education in the Knowledge Society*, 24, 1-9.
<https://doi.org/10.14201/eks.31279>

Gleason, N. (2022). ChatGPT and the rise of AI writers: How should higher education respond? *Times Higher Education*.

<https://www.timeshighereducation.com/campus/chatgpt-and-rise-aiwriters-how-should-higher-education-respond>

Gordon, B. M. (2011). *Artificial intelligence: Approaches, tools and applications*. New York: Nova Science Publishers, Inc.

Gregorcic, B. & Pendrill, A. M. (2023). ChatGPT and the frustrated Socrates. *Physics Education*, 58(3), 035021.

Hamilton, M. L., Smith, L., & Worthington, K. (2009). Fitting the methodology with the research: An exploration of narrative, self-study and auto-ethnography. *Studying Teacher Education*, 4(1), 17–28.
<https://doi.org/10.1080/17425960801976321>

Herft, A. (2023). A Teacher's Prompt Guide to ChatGPT aligned with 'What Works Best' Guide. Retrieved on January 23 2023 from

<https://drive.google.com/file/d/15qAxnUzOwAPwHzoaKBJd8FAgiOZYcIqx/view>.

Hirsh-Pasek, K., Zosh, J. M., Hadani, H. S., Golinkoff, R. M., Clark, K., Donohue, C. & Wartella, E. (2022). A whole new world: Education meets the Metaverse. Center of Universal Education at Brookings.

Lecler, A., Duron, L., & Soyer, P. (2023). Revolutionizing radiology with GPT-based models: Current applications, future possibilities, and limitations of ChatGPT. *Diagnostic and Interventional Imaging*. <https://doi.org/10.1016/j.diii.2023.02.003>

Lucy, L., & Bamman, D. (2021). Gender and representation bias in GPT-3 generated 20 stories. In *Proceedings of the Third Workshop on Narrative Understanding*, 48-55.
<http://dx.doi.org/10.18653/v1/2021.nuse-1.5>.

Metz, C. (2022). The new chatbots could change the world. Can you trust them? *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2022/12/10/technology/ai-chat-bot-chatgpt.html>.

Mollman, S. (2022). ChatGPT has gained 1 million followers in a single week. Here's why the A.I. chatbot is primed to disrupt search as we know it. *Yahoo Finance*. <https://finance.yahoo.com/news/chatgpt-gained-1-million-followers-224523258>.

Muskat, E. (2023). Students caught cheating using ai on final; academic integrity policy updated – the commentator. *The Commentator*. <https://yucommentator.org/2023/01/students-caught-cheating-using-ai-on-finalacademic-integrity-policy-updated/>

Qadir, J. (2023). Engineering education in the era of ChatGPT: Promise and pitfalls of generative AI for education. In *2023 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON)* (pp. 1-9). IEEE. <https://doi.org/10.36227/techrxiv.21789434.v1>.

Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., & Hoagwood, K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research, *Administration and Policy in Mental Health*, 42(5), 533–544.

Pavlik, J. (2023). Collaborating with ChatGPT: Considering the implications of generative artificial intelligence for journalism and media education. *Journalism & Mass Communication Educator*, 78(1), 84-931. <https://doi.org/10.1177/10776958221149577>

Petersen, J. (2016). Innovative assessment practices.

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Innovative+assessment+practices+petersen&btnG=

Terwiesch, C. (2023). *Would Chat GPT3 get a Wharton MBA? A prediction based on its performance in the operations management course*. Mack Institute for Innovation Management at the Wharton School: University of Pennsylvania.

Thunstrom, A. O. (2022). We asked GPT-3 to write an academic paper about itself- then we tried to get it published. *Scientific American*.

<https://www.scientificamerican.com/article/we-asked-gpt-3-to-write-an-academic-paper-about-itself-mdash-then-we-tried-to-get-it-published/>.

Wang, J. (2023). ChatGPT: A test drive. *American Journal of Physics*, 91(4), 255-256. <https://doi.org/10.1119/5.0145897>

Warren, T. (2023). Microsoft is looking at OpenAI's GPT for Word, Outlook, and PowerPoint. *The Verge*. <https://www.theverge.com/2023/1/9/23546144/microsoft-openai-word-powerpoint-outlook-gpt-integration-rumor>

Williams, C. (2023). Hype, or the future of learning and teaching? 3 Limits to AI's ability to write student essays. *London School of Economics internet blog*. <https://kar.kent.ac.uk/99505/>.

Zhai, X. (2022). ChatGPT user experience: Implications for education. Available at SSRN 4312418. <https://ssrn.com/abstract=4312418> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4312418>.

Zhang X, Chen Y, Hu L and Wang Y (2022). The metaverse in education: Definition, framework, features, potential applications, challenges, and future research topics. *Front Psychol*. 13:1016300.

Sosyal Bilgilerde Güncel Çalışmalar

Sosyal bilgiler çağın gereklerine uygun etkin birer vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerin kaynaştırıldığı disiplinler arası bir alandır. Sosyal bilgiler aracılığıyla birey önemli bilgi, beceri ve değerleri de kazanılabilmektedir. Bu sayede günlük yaşamla ilgili karşılaştığı sorunlara yönelik etkili çözümler üretebilmektedir. Aynı şekilde bireylere demokratik beceriler kazandırmakta bu sayede bireylerin olumlu tutum ve davranışlar göstermelerinde de yol gösterici olmaktadır. Sosyal bilgiler değerlerini benimsemiş ve bu değerleri yaşam biçimi haline dönüştüren insancıl, çevreye duyarlı ve çözüm odaklı bireylerin çoğalmasına da katkı sağlamaktadır.

Toplumda olumlu davranışların artması ve olumsuz davranışların ortadan kalkması eğitimle mümkün olabilir. Bunu gerçekleştirmenin yollarından biri de okullarda bir öğretim aracı olarak okutulan sosyal bilgiler dersi'dir. Sosyal bilgiler öğretimi yoluyla bireylerin toplumsal hayata uyum sağlaması, bilgi ve becerilerle donanması önemli bir yere sahiptir. Bir öğretim aracı olarak ders kitapları, öğretim programlarının amaçlarını göz önünde bulundurarak bilgilere sistemli ve düzenli bir biçimde yer vermektedir. Sosyal bilgiler dersi de öğrencilere dünyayı anlama ve etkileşimde bulunma yetilerini kazandırmaktadır. Bu dersin güncel çalışmalarla bütünleşmesi, öğrencilerin bilinçli sorumluluk sahibi ve çevrelerine duyarlı bireyler olmalarını sağlamak adına büyük önem taşımaktadır. "Sosyal Bilgilerde Güncel Çalışmalar" adlı kitabımız, bu bağlamda önemli konulara odaklanarak sosyal bilgiler eğitimine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu kitap, sosyal bilgiler öğretmenleri, eğitimciler ve öğrenciler için bir kaynak olma amacını taşımaktadır. Güncel çalışmalar ve pratik uygulamaları içeren bu kitabın sosyal bilgiler eğitimine katkı sağlayarak geleceğin daha bilinçli ve sorumluluk sahibi bireylerinin yetişmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu eserin ortaya çıkmasında çalışmalarıyla katkı sağlayan yazarlara, desteklerini esirgemeyen Bidge Yayıncılık Baş Editörü Dr. Zeynel Karacagil olmak üzere bütün çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız. Sosyal bilgiler eğitimi alanına, öğretmenlere ve öğretmen adaylarına katkı sağlaması temennisiyle....